

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS
PILIŲ TYRIMO CENTRAS „LIETUVOS PILYS“

Eduardas Remecas

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES PINIGŲ LOBIS

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES
PINIGŲ LOBIS
(XIVa. pabaiga)

f

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS
PILIU TYRIMO CENTRAS „LIETUVOS PILYS“

Eduardas Remecas

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES
PINIGŲ LOBIS
(XIV a. pabaiga)

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS
VILNIUS, 2003

Recenzavo

prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas

Dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Redaktorė

Marytė Slušinskaitė

Vertėja

Aistė Bakutytė

Lobio restauratorė

Rita Povilovska

Nuotraukų autorai:

Vytautas Abramauskas

Vytautas Aleksiejūnas

Arūnas Baltėnas

Rolandas Ginaitis

Dalia Grimalauskaitė

Romas Mičiūnas

Kęstutis Stoškus

Dalia Vaičiūnienė

Kazimieras Vainoras

Piešinių autorai:

Rasa Abramauskienė

Gytis Grižas

Eduardas Remecas

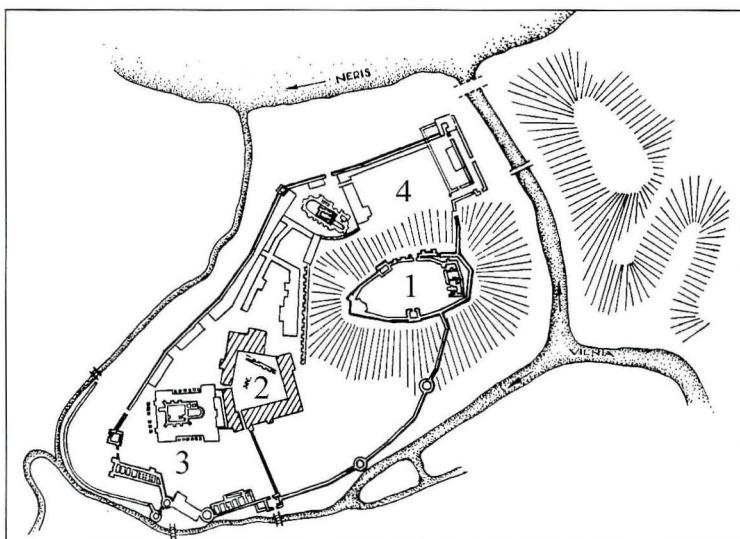
TURINYS

IVADAS	7
LITERATŪROS APŽVALGA	13
LOBIO SUDĖTIS:	
Trišonis lydinys	20
Monetos su portretu ir žvėrimi (liūtu)	24
Monetos su žuvimi-žiedu ir dvigubu kryžiumi skyde	31
Monetos su raiteliu ir dvigubu kryžiumi skyde	35
Monetos su ietigaliu ir kryžiumi bei įrašu „PEČAT“	42
Monetos su žvėrimi (liūtu) ir Ereliu	49
Čekijos grašis	51
IŠVADOS	52
LITERATŪRA	54
SUMMARY	58
LYDINIŲ IR MONETŲ RADIMVIEČIŲ ŽEMĖLAPIS	72
KATALOGAS	74
ILIUSTRACIJOS	80

ĮVADAS

2002 m. liepos mėn. 4–5 d., archeologinių tyrimų Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorijoje metu¹, buvo rastas unikalus pirmųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) pinigų lobis: 63 monetos (5 skirtingu LDK monetų tipu), sidabro lydinys bei susilydęs sidabro gabalėlis. Pagrindinę dalį sudaro Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos (1377–1392) monetos (portretas / žvėris [liūtas]; raitelis / dvigubas kryžius skyde; žuvis-žiedas / dvigubas kryžius skyde) bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto (1392–1430) monetos su ietigaliu ir įrašu *PEČAT*.

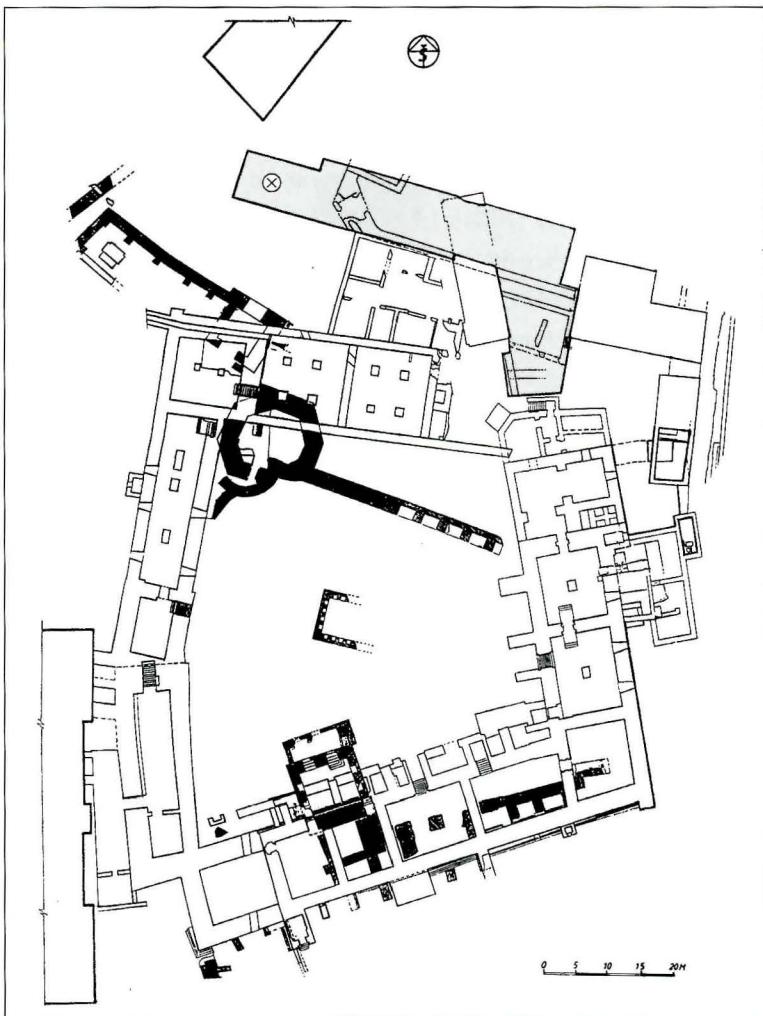

1 pav. Vilniaus pilių XVI–XVII a. planas: 1 – Aukštutinė pilis, 2 – Valdovų rūmai, 3 – Katedra ir Katedros aikštė, 4 – Arsenalias.

Lobis metalo detektoriumi buvo aptiktas Valdovų rūmų šiaurinio korpuso išorėje apie 10 m į pietryčius nuo Naujojo arsenalo (dab. Lietuvos nacionalinio muziejaus) pietrytinio kampo (žr. 2 pav.), 2–2,5 m gylyje (H. abs. 90.50–90.90) juodų degésingų žemių sluoksnyje². Jis nebuvo paslėptas ar pamestas tradiciniu būdu, t. y. vienoje vietoje inde ar maišelyje. Monetos buvo pasklidusios maž-

¹ Tyrimus atliko Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ archeologas dr. Gintautas Rackevičius.

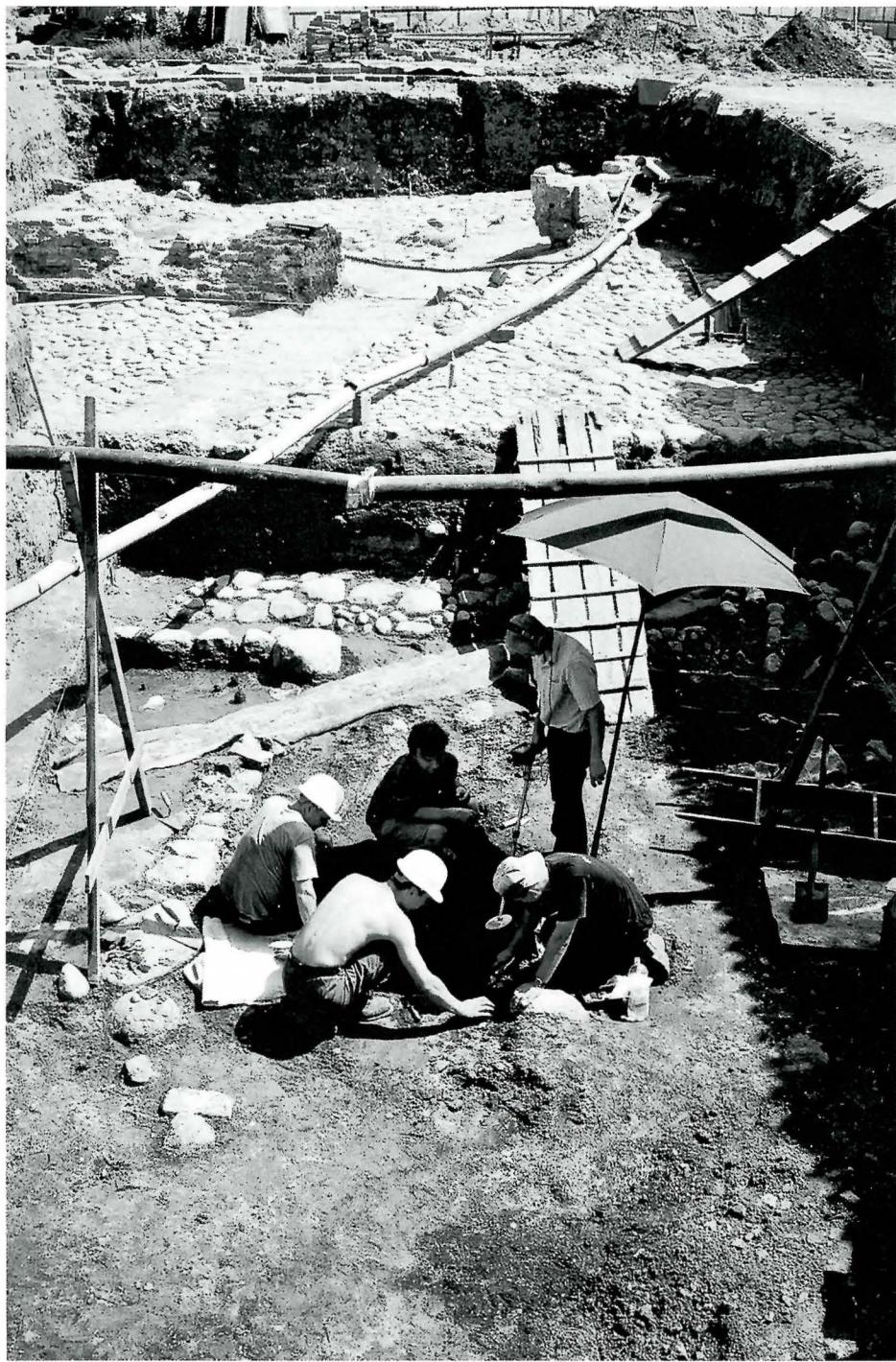
² Valdovų rūmų archeologinių tyrimų metu metalo detektoriumi dirbo knygos autorius.

2 pav. Valdovų rūmų planas: ⊗ – lobio radimo vieta, ■ – tyrimų plotas.

daug 1,5 m spinduliu, o gylio skirtumas tarp rastų pirmujų dvių ir paskutinių – apie 0,5 m. Kai kurios monetos buvo sulipusios po dvi (ietigalis / PEČAT su to paties tipo moneta; raitelis / dvigubas kryžius skyde su to paties tipo moneta). Kartu su lobio monetomis (viršutiniame sluoksnje) buvo rastas ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro (1492–1506) denaro falsifikatas, leidęs sluoksnį, kuriame buvo rastas lobis, datuoti XVI a. pradžia. Tai reiškia, kad lobis buvo rastas ne savo laikotarpio archeologiniuose sluoksniuose³. Jis galėjo būti pa-

³ XIV a. pab. – XV a. pr. sluoksniai pasiekti apie 4,5 m gylyje.

3 pav. Lobio radimo vieta (bendras tyrimų ploto vaizdas iš vakaruų pusės).

4 pav. *Centrinė lobio radimvietės dalis.*

slėptas ar pamestas kitoje vietoje, o čia patekės lyginant žemės paviršių statybų metu: sluoksniai rodo, jog XIV–XV a. šioje vietoje yra buvęs pietvakarių kryptimi žemėjantis šlaitas. Daugelis monetų pažeistos ugnies ar didelio karščio, todėl galima manyti, kad lobis galėjo būti paslėptas ar saugotas netoli ese buvusiame pastate, o kilus dideliam gaisrui palaidotas nuodėguliu krūvoje. Kad šioje vietoje būta medinių pastatų, patvirtino ir archeologiniai tyrimai.

Bet kokio pirmųjų LDK monetų lobio suradimas yra svarbus įvykis, tačiau šis yra unikalus, neturintis analogų. Pirmausia dėl to, kad pirmą kartą vienoje vietoje surasta 5 skirtingu tipu LDK monetų. Iki šiol beveik visus monetų lobius (žinomi šeši to laikotarpio lobiai⁴) sudarė vieno tipo LDK monetos. Vos viename – Mitkiškėse, Trakų r. – rastos dviejų tipų monetos. Tik vieno tipo mo-

⁴ Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai* [paslėpti 1390–1865 m.], V., 1995, p. 17–20: Mitkiškės, Trakų r. (1390/1933); Raudondvaris, Vilniaus r. (1391/1885); Šančiai, Kauno m. (1393–1396/1933); Pievagaliai, Alytaus r. (1392–1413/1898); Skraičionys, Alytaus r. (1392–1413/1888); Kaunas (XIX a. III ketv.).

5–6 pav. *Lobio* radimvietės vaizdas iš arti.

netos randamos ir senkapiuose⁵. Antra, visos monetos labai retos. Kai kurių iki šiol žinota tik keli vienetai. Trečia, šiame lobyje rasta iki šiol numizmatams buvusi nežinoma moneta. Ketvirta, lobyje esančios monetos leido atsakyti į keletą labai seniai įvairių tyrinėtojų keltų klausimų dėl šių monetų priklausomybės ir datavimo, o tuo pačiu padėjo tiksliau datuoti ir visas pirmąsias LDK monetas. Panašios reikšmės lobiai buvo rasti XIX a. pabaigoje, tačiau, be jau minėtų priežasčių, jie neprilygsta rastajam ir dėl to, kad buvo daug mažesni, ir dėl to, kad neišliko (išskyrus atskiras po įvairius rinkinius išblaškytas jų monetas).

Turint galvoje visa tai, nestebina toks didelis visuomenės susidomėjimas lobiu. Apie jį buvo rašyta ne tik Lietuvos spaudoje⁶, bet ir pagrindiniuose kaimyninių valstybių – Lenkijos⁷ bei Rusijos⁸ – dienraščiuose, Čekijos⁹ bei Kanados¹⁰ interneto puslapiuose.

Esu dėkingas Pilių tyrimo centrui „Lietuvos pilys“ ir Lietuvos nacionaliniam muziejui už suteiktą galimybę gana greitai išleisti publikaciją apie ši unikalų lobį. Tai padaryti būtų buvę sunku be archeologo dr. Gintauto Rackevičiaus patiekto medžiagos. Dėkoju restauratorei Ritai Povilovskai, fotografui Kęstučiui Stoškui, žemėlapį piešusiam Gyčiui Grižui ir ypač LNM Numizmatikos skyriaus vedėjai Daliai Grimalauskaitei už patarimus ir geranorišką kritiką rengiant šią publikaciją. Dėkingas ir visiems savo kolegom, kurie kantriai laukė knygos pasirodymo.

⁵ Tautavičius A. Apie monetas XIV–XVIII a. kapuose, *Voruta* 20, 2001 spalio 20, p. 7; Tautavičius A. Monetas XIV–XVIII a. kapuose, *Archaeologia Lituana* 3, 2002, p. 162–165.

⁶ Digrytė E. Vilniaus širdyje aptiktas Jogailos lobis, *Respublika* 159, 2002 liepos 13, p. 1, 3; Valdovų rūmų teritorijoje rastas lobis – unikalas, *Respublika* 204, 2002 rugpjūčio 5, p. 4; Vilniuje surastą monetų lobis laikomas unikaliu, *Lietuvos rytas* 205, 2002, rugpjūčio 5, p. 6.

⁷ Czym płacił Jagiełło, *Rzeczpospolita* 215, 2002, 09 14 // http://www.rzeczpospolita.pl/gazeta/wydanie_020914/nauka/nauka_a_3.html

⁸ В центре Вильнюса обнаружен уникальный клад XV века, *Правда*, 2002 13 июля // <http://www.pravda.ru/cis/2002/07/13/44126.html>

⁹ http://www.tiscali.cz/mult/mult_center_archeo.517208.html; http://www.worldonline.cz/mult/mult_center_archeo.517208.html

¹⁰ <http://www.cyberpresse.ca/reseau/sciences/0209>

LITERATŪROS APŽVALGA

Apie seniausias LDK monetas buvo rašyta labai daug, nes jos labiausiai domino ir tebedomina įvairius tyrinėtojus. O priežastis yra ta, kad iki šiol nėra aiškiai nustatyta monetų priklausomybė vienam ar kitam valdovui, kaldinimo metai ir vieta, nominali vertė ir net vaizdai monetose. Viskas būtų daug paprasčiau, jei seniausiose LDK monetose būtų įrašyti valdovų vardai ar kaldinimo datos, ir jei būtų išlikę rašytinių šaltinių. Daugelis autorių yra išsakę savo nuomones ir pateikę argumentų joms pagrįsti.

Čia aptariama daugiausia su lobio monetomis susijusi literatūra.

Pirmą kartą apie seniausias LDK monetas dar 1800 m. užsiminė T. Čackis¹¹, o pirmasis aprašė ir jų iliustracijas 1835 m. pateikė T. Narbutas¹². Tiesa, romantinių pažiūrų autorius didžiąją dalį nelietuviškų monetų pavadino lietuviškomis bei interpretavo klaidingai, tačiau jis pirmą kartą paskelbė du seniausių LDK monetų tipus – su raiteliu ir stulpais bei „Pečat“ tipo monetą, rastą Lydos pavieto Šaurų dvare. Rimtesni numizmatiniai tyrinėjimai paskelbti 1845 m.: E. Tiškevičius aprašė Kaune rastas monetas, kurių vienoje pusėje yra raitelis, kita – stulpai¹³; o apie tą patį radinį rašydamas K. Strončinskis monetas priskyrė kunigaikščiui Kęstučiui¹⁴. XIX a. antrojoje pusėje publikacijų apie seniausias LDK monetas žymiai padaugėjo. 1869 m. A. Kirkoras, be kitų LDK monetų, aprašė ir Reichelio rinkinyje buvusias dvi „Pečat“ tipo monetas¹⁵. 1871 m. E. Huten-Čapskis į savo katalogą įtraukė Kaune rastą „Pečat“ tipo monetą (masė – 1,28 g), perkaltą iš kitos monetos ir vertinamą pagal retumo laipsnį R 6 (aukščiausias yra R 8), bei dar vieną to paties tipo monetą (masė – 0,88 g), kurios retumo laipsnis – R 4¹⁶. Tą pačią monetą 1875 m. aprašė ir J. Tiškevičius,

¹¹ Czacki T. *O litewskich i polskich prawach, ich duchu, zrzodlach, zwiazku i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem* 1, Warszawa, 1800.

¹² Narbut T. *Dzieje starożytnie narodu litewskiego* 1, Wilno, 1835, s. 205, lent. III, pav. 9; Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1998, p. 249, lent. III, pav. 9.

¹³ Tyszkiewicz E. *O kilku nowo odkrytych monetach litewskich*, *Atheneum* 4, sk. V, Wilno, 1845, s. 5–22.

¹⁴ Stronczyński K. Pieniążki Kiejstuta W. Ks. Litewskiego, *Biblioteka Warszawska* 4, Warszawa, 1845, s. 666.

¹⁵ Kirkor A. K. Монетное дело в Литве, *Труды Московского археологического общества* 2, Москва, 1869, с. 95–96, lent. VII, pav. 22.

¹⁶ Hutton-Czapski E. *Catalogue de la collection des médailles et monnaies Polonaises* 1, St. Peterburg, 1871, p. 14, 367; nr. 146, 2552.

kartu pateikdamas žinių apie naują to paties tipo monetą (masė – 0,8 g)¹⁷. 1885 m. K. Strončinskis paskelbė apie dar dvi naujas „Pečat“ tipo monetas, kurias jis priskyrė Vytautui, ir nurodė, kad jos kildintos Rusijai¹⁸.

1886 m. LDK monetoms priskirtas naujas monetų tipas: su raiteliu vienoje pusėje bei dvigubu kryžiumi skyde kitoje. Jas aprašė V. Vitygas, paskelbdamas apie Raudondvaryje (Vilniaus r.) rastą lobį¹⁹. Tiesa, šios monetos buvo žinomos ir anksčiau; V. Vitygas minėjo pastarojo tipo monetas esant A. Ryšardo (Krokuvoje) bei A. Moračevskio ir J. Tiškevičiaus (abu Vilniuje) rinkiniuose, priskyrė jas Vytautui ir datavo 1418–1430 m., nors pats A. Ryšardas jas priskyrė Jogailai²⁰. 1891 m. išleistame E. Huten-Čapskio katalogo papildyme jau yra įtraukta ir šio tipo moneta²¹; ji priskiriama Vytautui (retumo laipsnis pats aukščiausias – R 8).

Daug išsamesni ir nuodugnesni tyrinėjimai prasidėjo XX amžiuje. 1920 m. lenkų numizmatas M. Gumovskis išleido viduramžių Lietuvos numizmatikai skirtą knygą, kurioje aprašė jau penkias „Pečat“ tipo monetas²². Knygoje jos priskirtos Vytautui ir Jogailai, kildintos po 1399 m.²³ Be to, išskirtos šešios monetų su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde atmainos, kildintos 1392–1418 m. ir taip pat priskirtos Vytautui²⁴. M. Gumovskio studija sulaukė didelio atgarsio ir Lietuvoje. 1936 m. pasirodžiusiame J. K. Kario straipsnyje²⁵ ir 1938 m. išleistoje V. Jurgučio monografijoje²⁶ seniausių LDK monetų atribucija buvo tokia pati. Beveik tas pat pakartota ir S. Janušonio straipsnyje 1968 m.²⁷ Tačiau buvo ir kitokių nuomonių: 1940 m. A. Iljino straipsnyje „Pečat“ tipo monetos pirmą kartą buvo priskirtos dviem valdovams – Kęstučiui (didžiosios) ir Vytautui

¹⁷ Tyszkiewicz J. *Skorowidz monet Litewskich*, Warszawa, 1875, s. 5, I.

¹⁸ Stronczyński K. *Dawne monety polskie dynastii Piastów i Jagiellonów 3*, Piotrków, 1885, s. 52, XXVIII.

¹⁹ Wittyg W. Wykopalisko z pod Czerwonego Dworu, *Zapiski Numizmatyczne 3*, Kraków, 1886, s. 138–142.

²⁰ Ryszard A. *Spis 48 numizmatów ze zbioru A. Ryszarda skradzionych*, Kraków, 1880, s. 14.

²¹ Hutten-Czapski E. *Catalogue de la collection des médailles et monnaies Polonaises 4*, Cracovie, 1891, p. 19, nr. 6974.

²² Gumowski M. *Numizmatyka litewska wieków średnich*, Kraków, 1920.

²³ Ten pat, p. 41–45, lent. II.

²⁴ Ten pat, p. 50–56.

²⁵ Karys J. K. Lietuvos pinigai viduramžiais ir vėliau, *Naujoji romuva 42*, 1936 lapkričio 1, p. 818.

²⁶ Jurutis V. *Pinigai*, K., 1938, p. 65–67.

²⁷ Pinigai [Janušonis S.] *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija 2, V.*, 1968, p. 855.

(mažosios), o monetos su dvigubu kryžiumi skyde – Žygimantui Kęstutaičiu (1432–1440)²⁸.

XX a. viduryje atsirado naujų darbų ir įvairesnių nuomonių. 1949 m. G. Fedorovas sudarė lydinių ir monetų topografiją ir suskirstė seniausias LDK monetas į keturis tipus: 1) *PEČAT*/ietigalis; 2) ietigalis/stulpai; 3) raitelis/stulpai; 4) raitelis/dvigubas kryžius skyde²⁹. Šia tipologija rėmėsi beveik visi vėlesni tyrinėtojai. Remiamasi ja dar ir šiandien, nors dėl atsirandančių vis naujų monetų tipų bei dėl pasikeitusios monetų atribucijos ji jau nebéra priimtina. „Pečat“ tipo monetas autorius priskyrė Kęstučiui, o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Vytautui. 1965 m. pasirodės A. Tautavičiaus darbas³⁰ papildė G. Fedorovo sudarytą topografiją; Jame autorius išdėstė savo nuomonę apie monetų datavimą ir „Pečat“ tipo monetos priskyrė Algirdui, o monetas su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Jogailai. 1959 m. JAV išleistoje J. K. Kario knygoje „Pečat“ tipo monetos buvo priskirtos Algirdui (didžiosios) ir Jogailai (mažosios), o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Vytautui³¹. Jo manymu, monetos kaldintos apie 1395 m. M. Gumovskio knygoje, pasirodžiusioje 1960 m., abiejų tipų monetos priskirtos Jogailai, tačiau jų kaldi-nimo metai palikti tie patys³². 1973 m. V. Darkevičius ir N. Soboleva paskelbė straipsnį apie „Pečat“ tipo monetų datavimą remiantis Šančių (Kauno m.) lobiu³³. Straipsnyje aptartos 87 šio tipo monetos bei išskirti 37 jų variantai. Daroma išvada, kad pastarosios monetos yra Vytauto, kaldintos po 1387 m., t. y. po Lietuvos krikšto. 1981 m. R. Volkaitė-Kulikauskienė ir A. Luchtanas paskelbė naują, iki šiol buvusį nežinomą LDK monetos tipą, kur averse yra portretas, reverse – žvėris (liūtas)³⁴. Autoriai surado ir analogų šioms monetoms. Jų manymu, jos buvo lokalinės, kaldintos Vytauto garbei 1427–1430 m.

²⁸ Ильин А. А. Монеты Великого княжества Литовского, *Классификация русских удельных монет*, Л., 1940, с. 14–20.

²⁹ Федоров Г. Б. Классификация литовских слитков и монет, *Краткие сообщения Института истории материальной культуры* 29, Москва, 1949, с. 115.

³⁰ Tautavičius A. Papildomi duomenys apie naujus sidabro lydinių ir XIV a. II pusės – XV a. pradžios Lietuvos monetų radinius Lietuvos TSR teritorijoje, *Lietuvos TSR Mokslo Akademijos darbai. A serija 1, V.*, 1965, p. 67–84.

³¹ Karys J. K. *Senovės lietuvių pinigai. Istorija ir numizmatika*, Bridgeport, 1959.

³² Gumowski M. *Handbuch der Polnischen Numismatik*, Graz, 1960, s. 28, 102.

³³ Даркевич В. Н., Соболева Н. А. О датировке литовских монет с надписью «ПЕЧАТЬ» (по материалам Шанчайского клада), *Советская археология* 1, Москва, 1973, с. 83–95.

³⁴ Волтайте-Куликаускене Р., Лухтан А. Редкие монеты из восточной Литвы, *Советская археология* 4, Москва, 1981, с. 265–270.

Tolesniems numizmatiniams tyrinėjimams labai svarbus buvo 1984 m. pasirodės R. Kiersnovskio straipsnis³⁵. Autorius pabandė susisteminti visas anksčiau išsakytas mintis bei grįžo prie nuomonės, kad LDK monetos pradėtos kaldinti tik po krikšto. Mintis, kad LDK monetas pradėjo kaldinti tik Jogaila, pasirodė dar 1800 m.³⁶ R. Kiersnovskio teigimu, seniausios yra monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde; jos kaldintos Jogailos po 1387 m. iki 1392 m. (ne vėliau 1401 m.). „Pečat“ tipo monetas autorius priskyrė Vytautui, kaldinusiam jas 1392–1401 m. Dauguma vėlesnių tyrinėtojų bandė paneigtį R. Kiersnovskio išvadas ir laikėsi nuomonės, kad LDK monetos pradėtos kaldinti Algirdo valdymo metu. V. Aleksiejūnas „Pečat“ tipo monetas priskyrė Algirdui ir Kęstučiui, o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Vytautui ir Kazimierui³⁷. Tam 1989 m. pritarė ir M. Michelbertas³⁸. Z. Duksos nuomone, „Pečat“ tipo monetos kaldino 1373–1377 m. Algirdas, o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Kazimieras³⁹. Pasak S. Sajausko, „Pečat“ tipo monetos kaldino Algirdas ir, galbūt, jo ipėdinis Jogaila, o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Jogaila ir Vytautas⁴⁰. Tačiau buvo ir tyrinėtojų, pritariančių R. Kiersnovskio išvadoms ir seniausių LDK monetų kardinimo pradžią nukeliančių į 1386 m., kai Jogaila tapo Lenkijos karaliumi. 1994 m. pasirodė pirmoji lietuviška knyga, specialiai visa skirta seniausioms LDK monetoms⁴¹. Joje kaip tik ir remtasi R. Kiersnovskiu. Tačiau knygos autoriai E. Ivanauskas ir M. Balčius daug plačiau ir nuodugniau apžvelgė seniausias LDK monetas, pateikė naujų monetų tipų, pabandė dar tiksliau jas datuoti. „Pečat“ tipo monetas jie suskirstė į du kardinimo laikotarpius: 1392–1396 m. ir 1401–1413 m., o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde datavo 1388–1390 m. Knygoje pateikti jau anksčiau E. Ivanausko skelbtai teiginiai apie monetą su portretu ir žvėrimi (liūtu)⁴². Šią mo-

³⁵ Kiersnowski R. Najdawniejsze monety litewski, *Wiadomości numizmatyczne* 3–4, Warszawa, 1984, s. 129–173.

³⁶ Czacki T. *O litewskich...*, s. 147.

³⁷ Aleksiejūnas V. Pierwsze monety litewskie, *Bulletyn numizmatyczny* 7/8, Warszawa, 1985, s. 121–126; Aleksiejūnas V. Pinigėliai, *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 3, V., 1987, p. 382.

³⁸ Michelbertas M. *Lietuvos numizmatikos įvadas*, V., 1989, p. 35–36.

³⁹ Duksa Z. *Monetas pasakoja*, V., 1991, p. 84–85, 88.

⁴⁰ Sajauskas S. Lietuvos numizmatika (XII–XV a.), *Mokslas ir Lietuva* 1, 1992, p. 102–103; Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, V., 1993.

⁴¹ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, V., 1994.

⁴² Ivanauskas E. Pirmosios Jogailos monetos, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, V., 1988, p. 3–10.

netą autoriai priskyrė Jogailai, teigdami, kad ji kaldinta 1387 m. Knygoje pirmą kartą buvo aprašyta ir iki tol tik minima nauja LDK moneta⁴³, kurios vienoje pusėje yra dvigubas kryžius skyde, o kitoje – žuvis-žiedas. Ši moneta taip pat pri-skirta Jogailai, teigiant, jog ji kaldinta apie 1388 m.

1994 m. seniausių LDK monetų datavimo problematiką bandė nagrinėti ir kaimyninių šalių numizmatai, tačiau jie daugiausia rēmësi jau anksčiau išsaky-tomis kitų autorių mintimis. Baltarusis Š. Bektinejevas atskirame LDK pini-gų apyvartai XIII–XV a. skirtame leidinyje „Pečat“ tipo monetas datavo 1387–1392 m., o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – po 1430 m.⁴⁴ Kitas baltarusis I. Sinčiukas „Pečat“ tipo monetos datavo 1392–1401 m. ir priskyrė jas Vytautui, o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde datavo 1386–1392 m. ir priskyrė Jogailai⁴⁵. Ukrainietis G. Kozubovskis, remdamasis monetų radiniais Ukrainos teritorijoje, „Pečat“ tipo monetos priskyrė Kęstučiui, 1381–1382 m.; o monetos su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde – Jogailai, 1382–1386 m.⁴⁶ Rusijos numizmatė N. Soboleva 1995 m. taip pat aptarė „Pečat“ tipo monetos, tačiau ji tik pakartojo jau anksčiau kartu su V. Darkevičiumi išsakyta teiginį, jog šios monetos yra Vytauto kaldintos Kaune⁴⁷.

1997 m. buvo paskelbta apie naują monetos su žuvimi-žiedu vienoje pusėje bei dvigubu kryžiumi skyde kitoje radinį Šeimyniškelių piliakalnyje⁴⁸. Tais pa-čiais metais A. Luchtanas dar kartą pabandė datuoti keturių pagrindinių tipų LDK monetas⁴⁹. Remdamasis archeologijos duomenimis (daugiausia Kernavës tyrinėjimais), jis nustatė, kad seniausios LDK monetos yra su raiteliu bei dvi-gubu kryžiumi skyde, jas kaldino Jogaila po 1387 m. Jo manymu, „Pečat“ tipo monetos yra kaldintos Vytauto po 1392 m. E. Ivanausko ir R. Douchio LDK monetų kataloge⁵⁰, išleistame 1999 m., patikslinti ir papildyti anksčiau skelb-

⁴³ Ten pat, p. 7–8.

⁴⁴ Бектинеев III. И. *Денежное обращение Великого княжества Литовского в XIII–XV вв.*, Минск, 1994, с. 14.

⁴⁵ Сінчук І. Пытання ў больш, чым адказаў, *Спадчина* 5, Мінск, 1994, с. 20–21.

⁴⁶ Козубовский Г. К проблеме хронологии и распространения древнейших литовских монет на Украине, *Всероссийская нумизматическая конференция. 6–8 апреля 1994 г. Тезисы докладов*, Санкт-Петербург, 1994, с. 30.

⁴⁷ Соболева Н. А. О денежных системах Великого княжества Литовского в XIV–XV вв., *Nummus et historia. Pieniądz Europy średniowiecznej*, Warszawa, 1985, s. 207–209.

⁴⁸ Zabiela G. Retos monetos iš Šeimyniškėlio piliakalnio, *Kultūros paminklai* 4, V., 1997, p. 61–64.

⁴⁹ Luchtanas A. Pirmųjų lietuviškų monetų datavimas archeologijos duomenimis, *Kultūros paminklai* 4, V., 1997, p. 53–60.

⁵⁰ Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coin of Lithuania 1386–1707*, Vilnius-Columbia, 1999.

I lentelė.

Svarbiausiųjų darbų autorai ir pagrindinių LDK monetų tipų atribucija

Autorius ir metai	I tipas	II tipas	III tipas	IV tipas
V. Vitygas, 1894	Algirdas	iki 1418	Kęstutis	Vytautas, po 1418
M. Gumovskis, 1920	Jogaila, Vytautas, nuo 1399	Jogaila, nuo 1387	Vytautas, nuo 1390	Vytautas, 1392–1418
V. Jurgutis, 1938	Vytautas, 1392–1399	Vytautas, 1378–1396	Vytautas, 1390–1392	Vytautas, XV a. pr.
A. Iljinės, 1940	Kęstutis (didelės) ir Vytautas (mažos)	Vytautas, 1384–XV a. pr.	Kazimieras	Žygimantas (1432–1440)
G. Fedorovas, 1949	Kęstutis, iki 1382	Vytautas, 1384–XV a. pr.	Vytautas, Kazimieras	Vytautas, 1392–XV a. pr.
J. K. Karys, 1959	Algirdas	Jogaila, Vytautas, 1384–1395	Kęstutis	Vytautas, nuo 1395
A. Tautavičius, 1965	Algirdas	Kęstutis, iki 1383	Vytautas	Jogaila, 1377–1392
R. Kiersnovskis, 1984	Vytautas, 1392–1401	Vytautas, po 1401	1430–XV a. vid.	Jogaila, 1387–1392
V. Aleksiejūnas, 1987	Algirdas	Kęstutis	Vytautas	Vytautas, Kazimieras
Z. Duksa, 1991	Algirdas, 1373–1377	Kęstutis	Vytautas, XIV a. pab. – XV a. 1 deš.	Kazimieras
S. Sajauskas, D. Kaubrys, 1993	Algirdas, iki 1377 Jogaila, iki 1386	Kęstutis, iki 1382	Vytautas, Švitrigaila, Kazimieras	Jogaila, 1387–1392 Vytautas, 1392–1401
E. Ivanauskas, M. Balčius, 1994	Vytautas, 1392–1396 1401–1413	Vytautas, 1413–1430	Kazimieras, 1451–1492	Jogaila, 1388–1390
A. Luchtanas, 1997	Vytautas, nuo 1392	Vytautas, nuo XV a. pr.	Kazimieras	Jogaila, nuo 1387
E. Ivanauskas, R. Douchis, 1999	Vytautas, 1392–1396 1401–1413	Vytautas, 1413–1430	Kazimieras, 1451–1492	Jogaila, 1387–1392

ti duomenys. 2000 m. pasirodė trys reikšmingi straipsniai apie seniausias LDK monetas: V. Aleksiejūnas savo straipsnyje suregistravo visas iki 1995 m. jam žinomas monetas su raiteliu bei dvigubu kryžiumi skyde (40 vnt.)⁵¹; E. Ivanauskas detaliau aptarė žuvies simbolį ant Jogailos monetų⁵²; A. Luchtanas plačiau aprašė Kernavės numizmatinius radinius⁵³.

Daugiau kaip 200 metų buvo bandoma spręsti seniausių LDK monetų datavimo klausimus. Jų datavimas 100 metų ribose (nuo Algirdo iki Kazimiero) mažai ką tenkina. Nenuostabu, kad kiekvienas svarbesnis seniausių LDK monetų radinys sukelia didelį susidomėjimą, – visada tikimasi jas datuoti tiksliau.

Svarbiausiuju darbų autorai ir pagrindinių keturių LDK monetų tipų atribucija pateikiama lentelėje (žr. 1 lentelę). Įvestoji keturių tipų sistema yra neefektyvi, tačiau – dėl visiems gerai suprantamų priežasčių – ji, matyt, išliks dar ilgai.

⁵¹ Aleksiejūnas V. Lietuviškos monetos su Vyčiu ir dvigubu kryžiumi skyde, *Numizmatika* 1, V., 2000, p. 85–98.

⁵² Ivanauskas E. Krikščioniškieji simboliai Jogailos ir Vytauto monetose, *Numizmatika* 1, V., 2000, p. 47–52.

⁵³ Luchtanas A. Sidabro lydinių ir monetų radiniai Kernavėje, *Numizmatika* 1, V., 2000, p. 67–84.

LOBIO SUDÉTIS

Unikalų Vilniaus žemutinės pilies lobij, kaip jau minėta, sudaro 63 monetos, sidabro lydinus bei susilydės sidabro gabalėlis. Ar pastarasis tikrai yra lobio dalis, dėl neįprastų lobio radimo aplinkybių dabar sunku pasakyti. Negalime patvirtinti, kad tai būtų susilydžiusi moneta, – greičiau priešingai, nes jo masė yra 1,130 g, t. y. didesnė nei bet kurios lobyje esančios monetos masė. Be to, šio gabalėlio forma nepanaši į susilydžiusios monetos. Tačiau iš žemė šis gabalėlis, matyt, pakliuvo vienu metu su lobiu, nes dauguma lobio monetų taip pat yra apdegusios.

7 pav. Susilydės sidabro gabalėlis, rastas kartu su lobio monetomis. M 2:1

Trišonis lydinus

Sidabro lydinus – tai pusė trišonio (tribriaunio) sidabro lydinio. Jo ilgis – 63,2 mm, aukštis – 16,7 mm, griovelio gylis – 0,9 mm, masė – 93,500 g. Iki šiol Lietuvoje buvo žinomas 7 neabejotinos (daugiausia Pietryčių Lietuvoje, tik viena vakaruose – Neringoje) šių lydinių radimvietės (žr. 9 pav. *Trišonių sidabro lydinių radimvietės*). Jose rasta 33 pusės ir tik 5 sveiki šio tipo lydiniai⁵⁴. Sveikų lydinių masė svyruoja nuo 170,9 iki 185,7 g, o pusiau – nuo 85 iki 95 g. Sidabro juose yra nuo 97,4 iki 98,9%⁵⁵.

Trišoniai sidabro lydiniai paprastai randami su seniausiomis LDK monetomis (žr. 2 lentelę), todėl dauguma autorių juos datuoja XIV–XV a. Siauresnės

⁵⁴ Duksa Z. Pinigai ir jų apyvarta, *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje* 2, V., 1981, p. 118–120.

⁵⁵ Ten pat, p. 120.

8 pav. Sveikas ir pusė trišonio sidabro lydino iš Mitkiškių lobio. M 1:1

šių lydinių datavimo ribos iki šiol nėra nusistovėjusios. Z. Duksos manymu⁵⁶, šie lydiniai pradėti gaminti XIV a. pirmajame ketvirtysteje, kopijuojant XIII a. pabaigoje pradėtus gaminti Naugardo trišonius lydinius, o iš apyvartos išnykę XV a. viduryje, kai juos ištūmė Prahos grašiai ir LDK monetos. S. Sajauskas ir D. Kaubrys nurodo, kad trišoniai lydiniai buvo naudojami nuo XIV a. vidurio iki XV a. pradžios⁵⁷. E. Ivanauskas ir M. Balčius jų atsiradimą nukelia dar vėliau ir teigia, kad jie atsirado kartu su pirmosiomis LDK monetomis, t. y. apie 1386 m.⁵⁸ Remdamiesi išlikusiais rašytiniais šaltiniais bei Alovės (Alytaus r.) lobiu, kuriame kartu su trišoniais lydiniai buvo ir Kazimiero (1440–1492) monetų, datuojamų antraja jo valdymo laikotarpio puse, autoriai laikosi nuomonės, kad lydiniai buvo gaminami ir naudojami atsiskaitymams iki 1495 m. Aleksandro (1492–1506) reformos, tik jų vaidmuo pinigų rinkoje, pradedant antraja Vytauto valdymo puse, buvo menkesnis už LDK monetų ar Prahos grašių, o naudojimo sfera siauresnė⁵⁹.

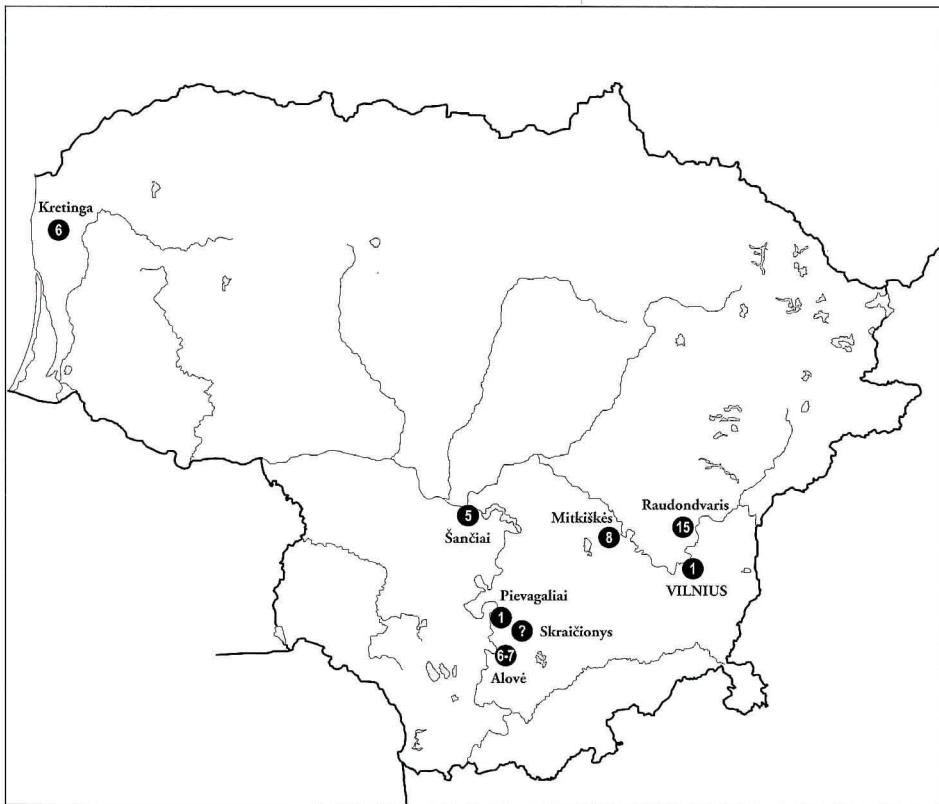
Labiausiai tikėtina, kad trišoniai sidabro lydiniai atsirado tik XIV a. paskutinių ketvirtių, galbūt, kartu su seniausiomis LDK monetomis, apie 1386–1387 m. Taip manyti leistų tas faktas, kad šiandien dar nežinoma né vieno lobio,

⁵⁶ Ten pat, p. 120.

⁵⁷ Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 12.

⁵⁸ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 11.

⁵⁹ Ten pat, p. 13.

9 pav. *Trishonių sidabro lydinių radimvietės.*

kuriame kartu būtų buvę ankstyvesnių pusapvalės lazdelės formos bei mūsų minimų trišonių LDK lydinių. Vadinasi, tarp jų turėjo būti tam tikras laiko tarpas. Pusapvalės lazdelės formos lydiniai apyvartoje išbuvo iki XIV a. antrosios pusės. Žinomi du lobiai (Stakliškių ir Drageliškių), kuriuose kartu su pusapvalės lazdelės formos lydiniais buvo ir Naugardo trikampio pjūvio lydinių. Pastarieji pradėti gaminti XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje, o baigtin – XV a. viduryje⁶⁰. Labai svarbus pusapvalės lazdelės formos lydinių datavimui buvo 1985 m. surastas Kernavės lobis. Jo paslėpimo data laikomi 1365 m.⁶¹ Todėl labai tikėtina, kad tarp senų ir naujų lydinių pasirodymo galėjo būti apie 20 metų tarpas. Trishoniai sidabro lydiniai apyvartoje galėjo būti iki XV a. pabaigos, tačiau gaminti, matyt, labai trumpai – iki XV a. pirmojo ketvirčio; vėliau jų vaidmuo labai sumažėjo.

⁶⁰ Duksa Z. *Pinigai...*, p. 123–124.

⁶¹ Лухтан А. Б. Клад из Кернаве, *Советская археология* 2, Москва, 1988, с. 251–256; Luchtanas A. *Sidabro...*, p. 71.

2 lentelė. Pinigų lobiai su lydiniais ir monetomis

Vietovė	Lydiniai	Monetos
Mitkiškės, Trakų r.	3 sveiki ir 5 pusės	25 vnt. monetų: 4 vnt. – LDK. Jogaila (raitelis / dvigubas kryžius) 1 vnt. – LDK. Jogaila (žuvis-žiedas / dvigubas kryžius)
Raudondvaris, Vilniaus r.	1 sveikas ir 14 pusiai	7 vnt. – LDK. Jogaila (raitelis / dvigubas kryžius) 14 vnt. – Čekija. Grašai. 10 vnt. – Livonijos ordinė. Revelis 1 vnt. – Kijevas. Vladimiras Algirdaitis (1363–1394)
Šančiai, Kaunas	1 sveikas ir 4 pusės	86 vnt. – LDK. Vytautas. (PEČAT / ietigalis su kryžiumi) 4 vnt. – Moldavija. Petras I Mušatas (1375–1392). Grašai
Pievagaliai, Alytaus r.	1 pusė	7 vnt. – LDK. Vytautas (PEČAT / ietigalis su kryžiumi)
Skraičionys, Alytaus r.	?	15 vnt. – LDK. Vytautas (PEČAT / ietigalis su kryžiumi)
Alovė, Alytaus r.	6–7 pusės	Apie 10 vnt. – LDK. Kazimieras (stulpai / raitelis) Apie 60 vnt. – Čekija. Vaclovas IV (1378–1419). Grašai.

Taip manyti leistų rašytinių šaltinių ir žinomi pinigų lobiai. Trišonių lydinių buvo šešiuose iš septynių lobių, datuojamų XV a. pirmu ketvirčiu, ir vos viename (Alovės)⁶² iš penkiolikos lobių, datuojamų XV a. antru–ketvirtu ketvirčiu. Nuo XV a. antrojo ketvirčio pinigų rinkoje dominuojantį vaidmenį ėmė vaidinti Prahos grašai. Tai patvirtina ir rašytiniai šaltiniai, ir radiniai.

Rašytiniuose šaltiniuose trišoniai lydiniai dažniausiai vadinami *rubbias* (lotyniškai – *sicli*, vokiškai – *stucke silbers*), o jų pusės – *poltinomis*. Seniausias rašytinis šaltinis, minintis šiuos lydinius, datuojamas 1398 m. Jame rašoma, kad Aukso Ordos chanas Timuras Kutlukas, prięjės Kijevą, paémės duoklę 3000 rublių „Lietuvos sidabru“⁶³. Trišonis lydinas (vidutinė masė apie 183 g) prilygo apie 96–100 Prahos grašių⁶⁴.

⁶² Ivanauskas E. *Lietuvos pinigai...*, p. 17–26.

⁶³ Duksa Z. *Pinigai...*, p. 121.

⁶⁴ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 11, 13; Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 12.

Monetos

1. Monetos su portretu ir žvėrimi (liūtu)

Iš 63 lobio monetų daugiausia (18 vnt.) yra su averse pavaizduotu valdovo portretu su karūna ant galvos bei aplinkui dviejuose taškiniuose apvaduose sunskiai įskaitoma legenda lotyniškais arba kirilicos rašmenimis; reverse vaizduojamas žvėris (liūtas), virš kurio nugaros yra totoriška tamga, sudaryta iš dviejų persipynusių širdžių. Iki šiol tokiu monetų buvo žinomi 5 vnt. (muziejuose saugomi 4 vnt.).

Pirmą kartą šios monetos surastos 1976 m., o paskelbtos 1981 m.⁶⁵ Pagal radimo vietą (moneta rasta archeologinių tyrimų metu Narkūnų piliakalnyje, Utenos r.), šis monetų tipas kartais yra vadintamas Narkūnų. Dar po vieną monetą buvo rasta atsitiktinai Utenoje bei archeologinių tyrimų metu Šeimyniškelių piliakalnyje, Anykščių r. 1999 m.⁶⁶ (žr. 15 pav. *Monetų su portretu ir žvėrimi [liūtu] radimvietės*). Viena moneta be radimo vietas yra saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje, o dar viena buvo Vilniaus baltarusių muziejuje (yra nutrinta jos kopija šio muziejaus inventoriinėje knygoje)⁶⁷. Kai kurie autorai šiam tipui priskyrė ir Lokstenės piliakalnyje (Latvija) rastą monetą, tačiau tai yra kito tipo moneta (*PEČAT/žvėris [liūtas]*). Čia ir toliau yra minimos tik tos monetos, kurios buvo žinomas iki Vilniaus žemutinės pilies lobio.

Šios monetos, skelbiant jas pirmą kartą 1981 m., buvo datuotos 1427–1430 m. ir vadintos lokalinėmis, susijusiomis su LDK arba atsiradusiomis jos

10 pav. Moneta, rasta Narkūnų piliakalnyje. M 2:1

⁶⁵ Волкайте-Куликаускене Р., Лухтан А. Редкие..., с. 265–270.

⁶⁶ Забела Г. Городище Шяйминишкеляй – предполагаемое место замка Воругта, *Castrum, urbis et bellum*, Баранавичы, 2002, с. 131–145.

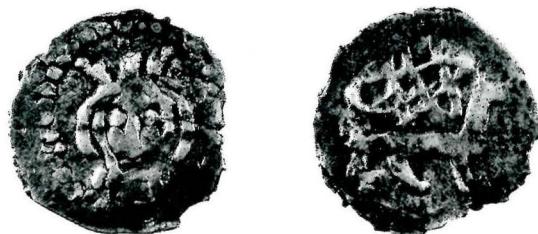
⁶⁷ Aleksiejūnas V. Pierwsze..., s. 125.

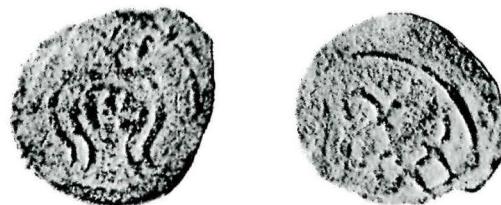
11 pav. Moneta, rasta Utenoje. M 2:1

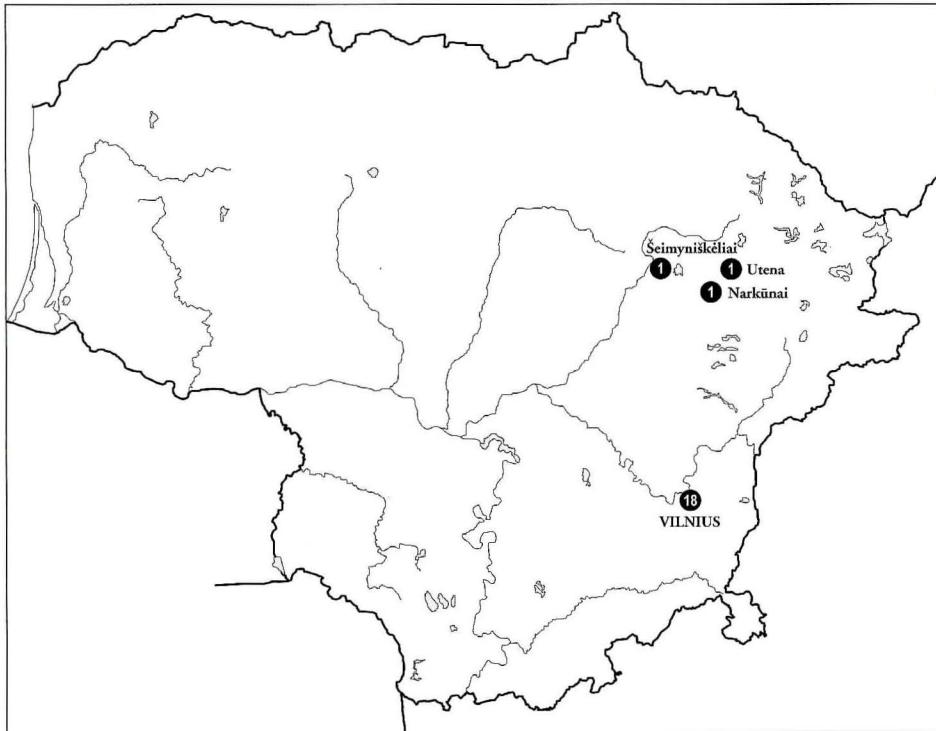
12 pav. Moneta, rasta Šeimyniškelių piliakalnyje. M 2:1

13 pav. Moneta be radimo vietas (LNM). M 2:1

14 pav. Moneta be radimo vietas (iš Vilniaus baltarusių muziejaus). M 2:1

15 pav. Monetų su portretu ir žvérimi (liūtu) radimvietės.

įtakos sferoje ir kildintomis, galbūt, Vytauto garbei⁶⁸. Toks tikslus šių monetų datavimas buvo siejamas su archeologinio sluoksnio, kuriam buvo rasta viena moneta, datavimu (XIV–XV a. pradžia iki 1433 m.) bei rašytiniu šaltiniu, kuriame minima, kad kai kurie Vytautui pavaldūs kunigaikščiai jo garbei kaldinę monetas. Tokia žinutė yra Kryžiuočių ordino magistro Pauliaus fon Rusdorfo juokdario Henės laiške, rašytame 1428 m. rugpjūčio 15 d. iš Smolensko: Henė informuoja Ordino magistrą apie Vytauto žygį į Naugardą. Publikacijos autoriai šią žinutę susiejo su Riazanės kunigaikštyste ir jos pavaldumo Vytautui dokumentu, datuojamu 1430 m.⁶⁹ Autoriai pateikė ir Narkūnų monetos matomos gotiškais rašmenimis įrašyto legendos rekonstrukciją: *MAGNUS DUX*.

1988 m. numizmatas E. Ivanauskas visiškai atmetė ankstesnių autorų iš-sakytius argumentus ir monetas su valdovo portretu bei žvérimi (liūtu) priskyrė Jogailai. Jo nuomone, tai pirmosios Jogailos monetos, kildintos 1387 m., o

⁶⁸ Волкайт-Куликаускене Р., Лухтан А. *Редкие...*, с. 269.

⁶⁹ Ten pat.

legenda monetoje: *WLADISLAUS REX P (Poloniae)*⁷⁰. Pagrindinis tokio datavimo argumentas buvo monetos legenda ir karūnuoto valdovo portretas. Vladislovas yra Jogailos krikšto vardas, o įrašas *Lenkijos karalius* ir karūna rodo jo titulą. Pradžioje autorius šias monetas datavo nuo 1386 m. (Jogailos krikšto ir karūnavimo) iki 1393 m. (lenkų kariuomenės išvykimo)⁷¹, vėliau priėjo prie išvados, kad šios monetos kaldintos 1387 m., nors svaresnių argumentų nepateikė. Daugelis vėlesnių autorių savo aiškesnės nuomonės apie šias monetas neišsakė. S. Sajausko ir D. Kaubrio teigimu, jos esančios kurios nors slavų kunigaikštystės, galbūt jėjusios į LDK sudėtį⁷². Baltarusių numizmato I. Sinčiuko nuomone, šių monetų kaldinimas gali būti sietinas su 1399 m. Vytauto pralaimėtu Vorsklos mūšiu, po kurio Aukso Orda pareikalavo ant LDK monetų uždėti jos ženklą⁷³. Vėliau šias monetas datavę autoriai tik patvirtindavo jau išsakyti teiginius⁷⁴. Pažymétina, kad E. Ivanauskas ištyrė du pastarojo tipo monetų nominalus. Dėl masių (vienos monetos masė – 1,04 g, dviejų – 0,56 ir 0,67 g) ir apipavidalinimo (sunkioji moneta yra su legenda, o lengvesnės – be jos) skirtumų šios monetos buvo skirstomos į grašius ir pusgrašius⁷⁵. Tačiau svarių argumentų dėl datavimo 1387 m. nebuvo pateikta ir vėlesniuose darbuose. Niekuo neparemtas ir naujausias E. Ivanausko datavimas 1386 m.⁷⁶ Trumpai tariant, iki šiol taip ir nebuvo aišku, kieno yra pastarosios monetos ir kaip jas reiktų datuoti.

Ištyrus visas lobyje esančias 18 šio tipo monetų, paaiškėjo, kad 12 jų averse yra matomi legendos fragmentai. Monetos, kuriose nesimato legendos, yra stipriai aplūžusios arba nudilusios. Galima teigt, kad visos šio tipo monetos buvo kaldintos su legendomis, tik kai kuriose monetose dėl pernelyg mažo jų dydžio, matyt, jos neatsispaudė, – ir dėl to manyta, jog jos buvo be legendos (beje, rastojė Utenoje ir LNM fonduose esančioje monetose galima įžiūrėti raidžių fragmentus – po vieną raidę kiekvienoje monetėje). Taip pat paaiškėjo, kad legendos rašytos ne tik gotiškomis raidėmis, bet ir kirilica. Lobyje yra tik dvi monetos su gotiška legenda (nr. 1, 2); kitose legenda rašyta kirilica. Nors šio tipo monetų lobyje ir buvo daugiausia, jos, deja, nepadėjo nustatyti, koks įrašas yra aver-

⁷⁰ Ivanauskas E. *Pirmosios ...*, p. 3–10.

⁷¹ Ten pat, p. 6.

⁷² Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 37.

⁷³ Сінчук І. *П'ятниця* ..., с. 21.

⁷⁴ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 15–20; Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coins...*, p. 15; Luchtanas A. *Sidabro...*, p. 74–75.

⁷⁵ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 18; Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coins...*, p. 15.

⁷⁶ Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coins...*, p. 15.

se. Aišku tik tai, kad pastarojo lobio monetos ne tik kad nepatvirtina nė vienos iki šiol pateiktos legendos rekonstrukcijos, bet dargi priešingai – abi jas paneigia. Ties ketvirta valanda pagal laikrodžio rodyklę arba ties 215° kampu esanti raidė (žr. monetą nr. 1) nėra nei *U* (jeigu tai būtų žodis *DUX*), nei *E* (jeigu tai būtų žodis *REX*). Tai gali būti arba *Narba H*. Po jos einanti raidė (ties penkta valanda pagal laikrodžio rodyklę arba ties 250° kampu) negali būti *X*, kuri to meto monetose būdavo rašoma kaip *X*, o ne kaip *A*, – dviejų brūkšnelių sankirta turėtų būti per vidurį, o ne viršuje, – kaip tai yra pastarojoje monetojе. Kad ši raidė nėra *X*, bylotų ir tai, kad nėra žodžių su raidžių *NX* arba *HX* junginiu. Pastaroji raidė greičiausiai yra *A*, o pats junginys – *NA* arba *HA*. Pažymėtina, kad lenkiškoje to laikotarpio monetose *REX* iš viso nėra, o rašoma *REGIS* arba tiesiog *REG*. Galbūt, Narkūnų monetojе (ties pirma ir antra valanda pagal laikrodžio rodyklę arba ties $100\text{--}150^{\circ}$ kampu) ir yra pastarasis junginys, o ne iki šiol minėti *NUS* ir *AUS*. Pasakyti, kokia legenda iš tikrujų juosia valdovo portretą, bus galima tik detaliau paanalizavus visas monetas arba suradus naujų šio tipo monetų.

Monetos su gotiška legenda labai aiškiai išskiria iš kitų šio tipo monetų. Jose valdovo portretas pavaizduotas realistiškai, vakarietiška tradicija; monetose su kirilicos legenda portretas yra labiau stilizuotas, artimesnis rytietiškai tradicijai. Tačiau abiem valdovo portretams bendra yra tai, kad valdovas vaizduojamas su ilgais ant pečių krentančiais plaukais ir karūna ant galvos. Bet karūna vaizduojama skirtingai. Stilizuotame valdovo portrete karūna sudaryta iš trijų vienodo ilgio trilapių dantų. Realistiniame portrete karūna taip pat sudaryta iš trijų dantų, tik pastarieji yra visai kitos formos. Detaliau tyrinėjant pastebėta, kad beveik visos monetos pagamintos skirtingais spaudais. Sutampa tik monetų su realistiniu valdovo portretu aversai (išskirtiniai požymiai – karūna ir įrežimai tarp karūnos ir galvos bei paakyje). Keturių aversų spaudai nenustatomi. Stilizuotas valdovo portretas monetose vaizduojamas labai įvairiai. Vienose monetose akys yra įdubusios, kitose iškilusios, nosis trumpa stora arba ilga plona, lūpos pavaizduotos vienu arba dviem brūkšniais, veidas apvalus arba ovalus ir t.t. Vienoje monetojе (nr. 12) abipus portreto yra vaizduojama po tris taškus. Reversus galima skirti į dvi pagrindines grupes: 1) su žvėrimi, kurio kryptis heraldiškai į dešinę; 2) su žvėrimi, kurio kryptis heraldiškai į kairę. Abiejų grupių monetų lobyje yra po 9. Abiejų grupių žvėrys su tamgomis pavaizduoti arba taškiname, arba ištisiname apvade. Nė vienos monetos reversų spaudai nesutampa (spaudas nenustatomas tik vienos). Visi žvėrys vaizduojami su aukštyn pakelta priekine letena (kaire arba dešine, priklausomai nuo vaizdavimo krypties). Dauguma jų (9 vnt.) žiūri į priekį, ir tik dviejų galva pasukta į tamgą (li-

kusių nenustatyta). Uodegos ir tamgos nesusijungia. Visos tamgos pavaizduotos taisyklingai. Vienoje monetėje aiškiai matoma įgudusio meistro ranka neatitraukiant įrankio išraižyta visa tamga (nr. 5). Kitoje monetėje ji išrežta per du kartus (nr. 8). Dauguma tamgų yra vaizduojamos lygiagrečiai žvérées nugarai, tik kelios pasvirusios. Dvieju monetų reversai žymiai skiriasi nuo kitų. Vienoje (nr. 4) – žvérées nugara yra išlenkta į viršų (paprastai monetose jos būna tiesios); kitoje (nr. 3) – tamgoje yra trys taškai. Sulyginus lobio monetas su jau žinomis penkiomis šio tipo monetomis, nustatyta, kad visos jos yra pagamintos skirtingais spaudais. Kai kurių monetų abi puses tiksliai nustatyti neįmanoma. Nekreipiant dėmesio į tai, galima daryti išvadą, kad šiandien žinomą 23 šio tipo monetų aversai yra gaminti su 18 skirtingų spaudų (4 vnt. nenustatyti), o reversai – 22 spaudais (1 vnt. nenustatytas).

Metrologinius monetų tyrinėjimus sunkina tai, kad jos labai blogai išsilaičiusios. Monetų skersmuo įvairoja nuo mažiausio aplūžusio 9,4 mm fragmento iki didžiausios ovalios formos 15,5 mm monetos. Vidutinis monetų dydis (be aplūžusių) – 13–15 mm (vidurkis 14,4 mm). Monetų masė – nuo 0,091 iki 0,579 g. Masės vidurkis, atmetus aiškiai aplūžusias penkias monetas (nr. 2, 9–11, 18), yra 0,35 g. Tačiau visos monetos yra arba nudilusios, arba aplūžusios, arba pažeistos korozijos. Matyt, jų masės vidurkis galėtų būti daugiau kaip 0,5 g. Taip manyti verčia ir iš anksčiau žinomos trys monetos, kurių masės yra 1,04, 0,67 ir 0,56 g. Sunkiausios monetos masė yra atsikiltinė, galėjusi atsirasti dėl netobulos kalimo technikos arba dėl to, kad jų kalyboje buvo taikomas tuo metu populiarus monetų kaldinimo principas „al Marco“.

Šio tipo monetos gali būti datuojamos ne vėliau kaip XIV a. pabaiga. Iš lobio sudėties galima spręsti, kad jos yra seniausios, nes beveik visos kaldintos skirtingais spaudais, kas nebūdinga kitų šio lobio tipų monetoms; be to, jos yra labiausiai sunykusios. Jos iš visų kitų LDK pirmųjų monetų išskiria tuo, kad kai kuriose legendose yra užrašyta gotiškomis raidėmis. Tai taip pat leistų daryti prielaidą, kad jos galėjo būti pačios pirmosios. Jau anksčiau buvo pastebėta, kad jų radimvietės koncentruojasi mažame Lietuvos areale ir nėra pasitaikę Rusijos kunigaikštystės monetų, o tai leidžia abejoti rusiška aptariamujų monetų kilme⁷⁷. Tai patvirtina ir naujausieji jų radiniai Šeimyniškelių piliakalnyje bei šiame lobyje. Pažymėtina, kad ir Rusijoje iki šiol šio tipo monetų nerasta. Radimvietės koncentruojasi tik Rytų Lietuvoje. Tikėtina, kad jų turėtų būti randama ir dabartinės Baltarusijos teritorijos šiaurės vakarų dalyje. Kaldinimo

⁷⁷ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 16.

vieta galėjo būti tik sostinė Vilnius. Kyla klausimas, kas gi jas kaldino? Nors monetų legendos kol kas ir neleidžia tiksliai nustatyti priklausomybės, tačiau yra aiškiai matoma valdovo galva su karūna. Jau anksčiau buvo argumentuota, kad Vytautas nuo 1407 iki 1430 m. naudotame antspade vaizduojamas su kunigaikščio kepure, o šiose monetose valdovo portretas yra su karaliaus karūna⁷⁸. Kaip žinia, karalius buvo tik Jogaila. Tiesa, reikėtų paminėti, kad kai kuriose XIV a. pabaigos – XV amžiaus Rusijos kunigaikštysčių monetose kunigaikščiai taip pat buvo vaizduojami su karūnomis – tai suteikdavo didesnį prestižą vaizduojamam asmeniui⁷⁹. Jeigu šias monetas priskirtume Jogailai, neprieštarautų ir autoriai, kurie jas datavo 1427–1430 m. Jų manymu, pagal gamybos techniką monetos su valdovo portretu yra labai artimos monetoms su raiteliu vienoje pusėje bei dvigubu kryžiumi kitoje, o su valdovo portretu, matyt, atsirado anksčiau nei monetos su dvigubu kryžiumi⁸⁰. Klaidingai šios monetos galėjo būti datuotos dėl to, kad monetas su raiteliu bei dvigubu kryžiumi autoriai priskyrė Kazimierui (1440–1492).

Antroje monetos pusėje pavaizduotas žvėris (liūtas) su totoriška tamga virš nugaros. Šių simbolių prasmė jau anksčiau buvo pakankamai gerai išsakyta: liūtas yra visos Rusios, tamga – Aukso Ordos simbolis, o abu kartu šie simboliai reiškia totorių valdomą Rusią⁸¹. Taip monetone parodytos Jogailos pretenzijos į visas Rusijos kunigaikštystes, tarp jų ir į tas, kurios iš dalies buvo priklausomos nuo Aukso Ordos. Tokia liūto ar leopardo simbolio prasmė buvo ir pačioje Rusioje, ir taip buvo išreikštос pretenzijos valdyti visas Rusijos kunigaikštystes⁸².

Šių monetų kaldinimas negalėjo būti pradėtas anksčiau, nei Jogaila buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi, nes monetose vaizduojamas karūnuotas valdovas. Karūnacija įvyko 1386 m. kovo 14 d. Krokuvoje. Tačiau monetos su jo atvaizdu galėjo būti nukaldintos ir po 1387 m. vasario, kai Jogaila atvyko į Vilnių krikštyti Lietuvos. Kartu su Jogaila iš Krokuvos ar kito centrinės Europos miesto galėjo atvykti ir pinigų meistrai, kuriuos vėliau galėjo pakeisti vietiniai arba atvykėliai iš Rytų. Didelė monetų spaudų įvairovė leistų daryti prielaidą, kad šios monetos arba buvo kaldintos ilgesnį laiko tarpą, arba kaldintos labai greitai susidėvinčiais spaudais, kas taip pat bylotų apie dar tik besikuriančią monetų kaldinimo tradiciją. Todėl šio tipo monetos galima būtų datuoti 1386–1387 m. Visos

⁷⁸ Ten pat, p. 18.

⁷⁹ Федоров-Давыдов Г. А. *Монеты Московской Руси*, Москва, 1981, с. 139.

⁸⁰ Волкайте-Куликаускене Р., Лухтан А. *Редкие...*, с. 266, 269.

⁸¹ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 20.

⁸² Федоров-Давыдов Г. А. *Монеты...*, с. 131.

jos buvo vieno nominalo, sveriančios apie 0,5 g, kaldintos, matyt, iš beveik grynosidabro (monetų prabavimas bus atliktas vėliau). 366 tokios monetos galėjo prilygti vienam trišoniniui sidabro lydiniui (lydinio vidutinė masė apie 183 g).

2. Monetos su žuvimi-žiedu ir dvigubu kryžiumi skyde

Lobyje rasta 16 monetų su žuvimi ir dvigubu kryžiumi skyde. Šio tipo monetų averse vaizduojama žuvis, susukta į žiedą (krikščionybės simbolis), ir legenda tarp dviejų taškiniai apvadų kirilica: **КНІАЗЬ ИАГА** (kunigaikštis Jogaila). Reverse yra dvigubas kryžius skyde, aplinkui – taškų arba pynutės ornamentas, kuriuos supa du linijiniai apvadai, per kurių vidurį yra taškinis apvadas.

Iki šiol buvo žinomas tik 2 tokios monetos. Viena moneta (šiuo metu sau-goma LNM) yra iš privataus rinkinio (S. Janušonio kolekcijos): manoma, kad ji buvusi 1933 m. rastame Mitkiškių lobyje; o antra rasta 1996 m. archeologinių tyrimų metu Šeimyniškių piliakalnyje, Anykščių r. (žr. 18 pav. *Monetų su žuvimi ir dvigubu kryžiumi radimvietės*). Abiejų monetų apipavidalinimas skirtinias. Vienos reverse dvigubą kryžių skyde supa taškinis ornamentas, o kitos – pynutės (anot E. Ivanausko, totoriškos viengubos širdys⁸³).

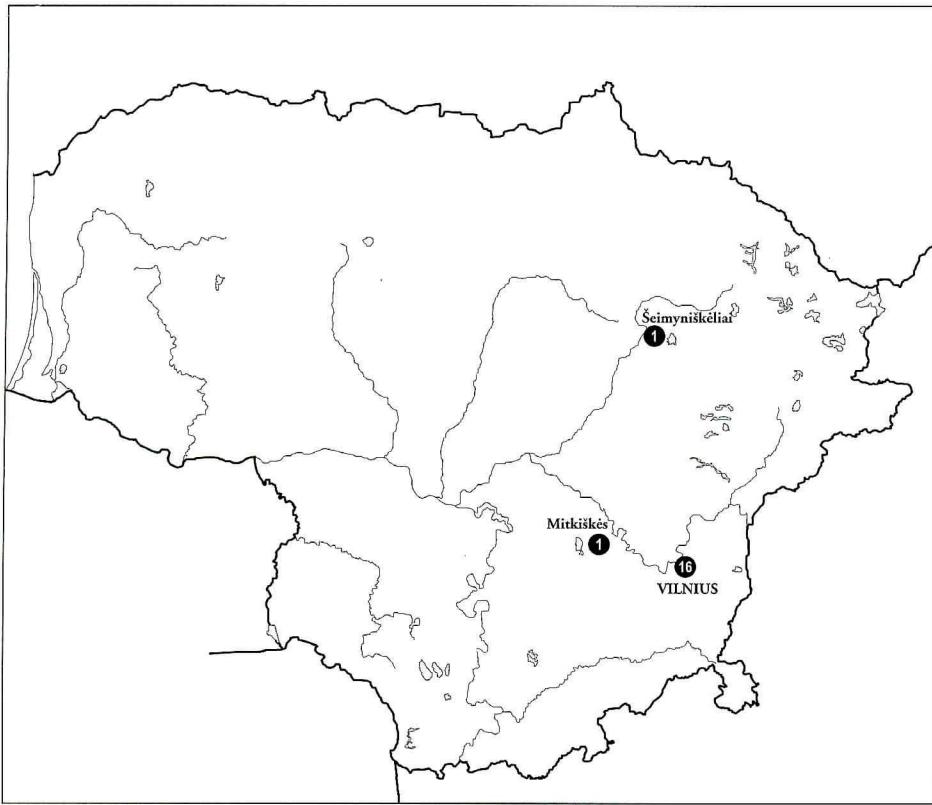

16 pav. *Moneta, rasta Mitkiškių lobyje. M 2:1*

17 pav. *Moneta, rasta Šeimyniškių piliakalnyje. M 2:1*

⁸³ Ivanauskas E. Numizmatikos naujienos. Kas vaizduojama ant labai retai aptinkamos Teodoro Karijotaičio monetos? Ar monetos su liūtu yra lietuviškos? *Baltų archeologija* 1–2, 1998, p. 50.

18 pav. Monetų su žuvimi-žiedu ir dvigubu kryžiumi radimvietės.

Iki šiol dauguma numizmatų iš dviejų monetų nesiryždavo tvirtai pasakyti, kas pavaizduota jų averse, todėl spausdindami jų iliustracijas šią pusę dažniausiai vaizduodavo bet kaip⁸⁴. Tik numizmatas E. Ivanauskas, pirmą kartą šią monetą paskelbės 1988 m., teigė, kad šiose monetose vaizduojama suriesta žuvis, kuri buvo naudojama mažajame popiežiaus antspaudė⁸⁵. Žuvis simbolizavo atsivertimą iš kito tikėjimo, naujakrikštą⁸⁶. Todėl šių monetų kaldinimą autorius siejo su krikščionybės įvedimu LDK (1387 m.) bei datavo jas iš pradžių 1388 m.⁸⁷, o vėliau 1387 m.⁸⁸ Daugelis kitų autorių, nors ir nėra aiškiai išsakę

⁸⁴ Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 22, nr. III c, 47; Sajauskas S. Nauji Lietuvos numizmatikos atradimai, *Kolekcija* 5, 1998, p. 43; Aleksiejūnas V. *Lietuviškos...*, p. 91, nr. 15.

⁸⁵ Ivanauskas E. *Pirmosios...*, p. 7–8; Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 28.

⁸⁶ Ivanauskas E. *Krikščioniškieji...*, p. 50.

⁸⁷ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 85; Ivanauskas E. *Numizmatikos...*, p. 50.

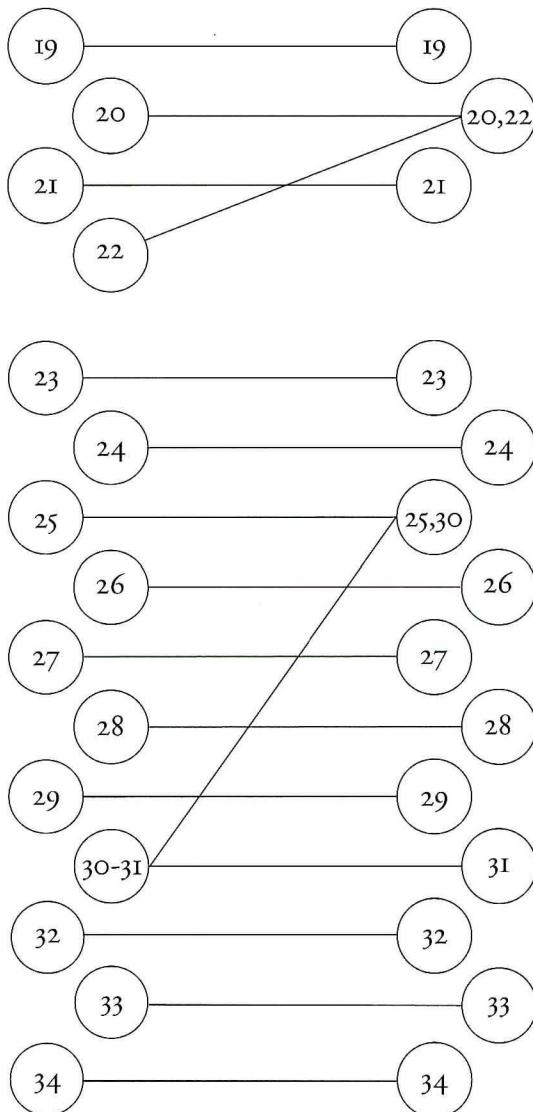
⁸⁸ Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coins...*, p. 15.

Aversas (žuvis-žiedas)

Reversas (dvigubas kryžius)

19 pav. Monetų su žuvimi-žiedu ir dvigubu kryžiumi skyde spaudų santykis.

savo nuomonės, taip pat manė, jog šios monetos yra Jogailos (dėl jose vaizduojamo dvigubo kryžiaus skyde – Jogailaičių dinastijos ženklo)⁸⁹.

Jau pirmosios šio tipo monetos vienoje pusėje buvo matoma kirilica įrašyta legenda, tačiau tik suradus antrają iš matomų trijų raidžių (**И?ГА** ar **О?ГА**) buvo rekonstruotas įrašas: **КНЯЗЬ ЯГАЙЛОС**⁹⁰. Tai leido šias monetas neabejotinai priskirti Jogailai. Gaila, tačiau šio lobio monetos nei patvirtina, nei paneigia rekonstruotojo įrašo, nes jis matomas tik vienoje monetos – **ИГА** (nr. 24). Dar keiliose monetose įžiūrimos tik atskiros raidės. Labai tikėtina, kad šio tipo monetose įrašas gali būti tokis pat, kaip ant kito tipo Jogailos monetų (raitelis/dvigubas kryžius skyde), t. y. **КНЯЗЬ ИГА**. Tačiau lobyje yra viena moneta, kurioje aiškiai matoma raidė **О** (nr. 23), kaip ir ant minėtosios monetos iš Šeimyniškelių. Galbūt, raide **О** kai kuriose monetose buvo pradedamas Jogailos vardas.

Lobyje esančias šio tipo monetas pagal išvaizdą galima skirstyti į dvi grupes, nes reverse dvigubą kryžių skyde juosia taškų ornamentas arba pynutės (širdžių) ornamentas. Lobyje pirmųjų monetų yra 4 (nr. 19–22), o antrųjų – 12 (nr. 23–34). Monetose su taškiniu ornamentu yra vienuolika taškų: trys virš skydo ir po keturis skydo šonuose. Dvieju monetų (nr. 20 ir 22) reversai nukaldinti tuo pačiu spaudu, o vienos monetos (nr. 19) reversas yra tokis pat, kaip ir rastosios Mitkiškių lobyje. Beje, vienodi ir jų aversai. Antrosios grupės monetų pynutės ornamentas pavaizduotas nevienodai. Šešiose monetose (nr. 24, 25, 27, 30, 31, 33) aiškiai matomi įgudusios rankos išraižyti ornamentai – toto riškos viengubos širdys, o likusiose šešiose – tik bandymai jas imituoti. Yra ir sutampančių reversų (nr. 25 ir 30). Abiejų grupių monetų aversai mažai skiriasi. Susuktos į žiedą žuvies simbolis apjuostas taškiniu apvadu, už kurio yra legenda. Beveik visose monetose tarp žuvies galvos ir uodegos yra dažniausiai trys (kai kada keturi – nr. 33) taškai. Kai kuriose taškų pridėta ir kitose vietose – tarp galvos ir kūno (nr. 19, 21), žiede (nr. 19), galvoje (nr. 19–21, 23, 29, 33). Iš visų aversų spaudų sutampa tik du (nr. 30 ir 31), o minėtosios monetos (nr. 19) aversas tokis pat, kaip rastosios Mitkiškėse.

Nustatyta, kad visų šiandien žinomų 18 šio tipo monetų aversai buvo gaminti 16 spaudų, o reversai – 15; pirmoji jų grupė kaldinta 3 spaudais, o antroji – 12. Monetų spaudų pasikartojimas, turint tokį mažą šių monetų kiekį, byloja apie nedidelę monetų emisiją. Labai didelis monetų aversų panašumas galėjo

⁸⁹ Aleksiejūnas V. *Lietuviškos...*, p. 85–98; Аляксеенас В. К вопросу о монетах великого князя Литвы Ягайлы, *Восьмая всероссийская нумизматическая конференция*, Москва, 2000, с. 100–101; Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 29, 47.

⁹⁰ Ten pat; Zabiela G. *Retos...*, p. 63.

būti ir dėl to, kad spaudus raižė to paties meistro ranka. Tai taip pat paaiškintų, kodėl monetų buvo nukaldinta nedaug.

Šio tipo monetų išlikimo būklė vidutinė, kas taip pat labai apsunkina metropolinius tyrimus. Monetų dydžiai svyruoja nuo 12,0 iki 14,4 mm (vidurkis – 13,2 mm). Masė – nuo 0,066 (monetos dalis) iki 0,450 g. Atmetus aplūžusias monetas (nr. 20–22), masės vidurkis yra 0,316 g. Tačiau beveik visos monetos yra praradusios didesnę ar mažesnę dalį savo masės. Dviejų anksčiau žinomų šio tipo monetų masė yra 0,417 (Mitkiškių) ir 0,615 g (Šeimyniškelių): galima manyti, kad pastarojo tipo monetų masės vidurkis galėjo būti apie 0,5 g.

Monetų apipavidalinimas tikrai leidžia jas sieti su krikščionybės įvedimu, o žinomas nedidelis jų kiekis rodo trumpą kaldinimo laiką. Tačiau jų datavimas 1387 m., manytume, yra klaidingas. Jau anksčiau buvo pastebėta, kad žuviesžiedo simbolis galėjo būti pasirinktas tuomet, kai popiežius Urbonas VI (1378–1389) oficialiai pripažino Lietuvą katalikišku kraštu⁹¹. Toks pripažinimas įvyko 1388 m. balandžio 17 d. Šio simbolio panaudojimas galėjo būti gryna propagandinis – turėjęs parodyti, kad LDK jau yra popiežiaus pripažinta ir globojama. Vadinasi, šio tipo monetos turėtų būti datuojamos ne anksčiau kaip 1388 m.

3. Monetos su raiteliu ir dvigubu kryžiumi skyde

Šių monetų lobyje yra 14. Monetos averse vaizduojamas raitelis su ietimi. Jojimo kryptis heraldiškai į dešinę. Dviejų eilių taškučių apvade legenda kirilica: **КНДЗЬ ІАГЛ П** (kunigaikščio Jogailos ženklas). Reverse yra dvigubas kryžius skyde ir dviejų eilių taškučių apvade legenda kirilica: **КНДЗЬ ІАГЛ П**. Tokios monetos pagal 1949 m. G. Fedorovo pateiktą klasifikaciją⁹² tradiciškai yra vadinamos IV tipu.

Iki šiol jų buvo žinoma apie 50 vnt.⁹³ Iki 1995 m. buvo suregistruota 40 vnt.⁹⁴ Naujausi šių monetų radiniai (žr. 23 pav. *Monetų su raiteliu ir dvigubu kryžiumi radimvietės*) yra iš Kriveikiškių kapinyno, Kernavės (4 vnt.)⁹⁵,

⁹¹ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 29.

⁹² Федоров Г. Б. *Классификация...*, с. 115.

⁹³ Аляксеюнас В. *К вопросу...*, с. 100–101

⁹⁴ Aleksiejūnas V. *Lietuviškos...*, p. 85–98.

⁹⁵ Luchtanas A. Pirmųjų..., p. 56–57; Vėlius G. Kernavės-Kriveikiškio XIII–XIV a. senkapiai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, V, 1998, p. 249 (kapas nr. 137); Vėlius G. Kernavės-Kriveikiškio XIII–XIV a. senkapis, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, V, 2000, p. 334 (kapas nr. 156).

20 pav. Moneta, rasta Mitkiškių lobyje. M 2:1

21 pav. Moneta be radimo vietas (LBM). M 2:1

22 pav. Moneta, rasta Kernavėje, Kriveikiškių senkapyje. M 2:1

Šeimyniškelių (2 vnt.)⁹⁶, Vilniaus (Tuskulėnų dvaro – 1 vnt.⁹⁷; Pranciškonų bažnyčios, Trakų g. 9 – 1 vnt.⁹⁸; Valdovų rūmų – 1 vnt.⁹⁹). Naujausiais tyrimais nustatyta, kad būtent šio tipo yra 1937 m. Vilniaus aukštutinės pilies kalne¹⁰⁰ rastos kelios monetos, kurių radimo vieta buvo įvardijama kaip Lietuvos terito-

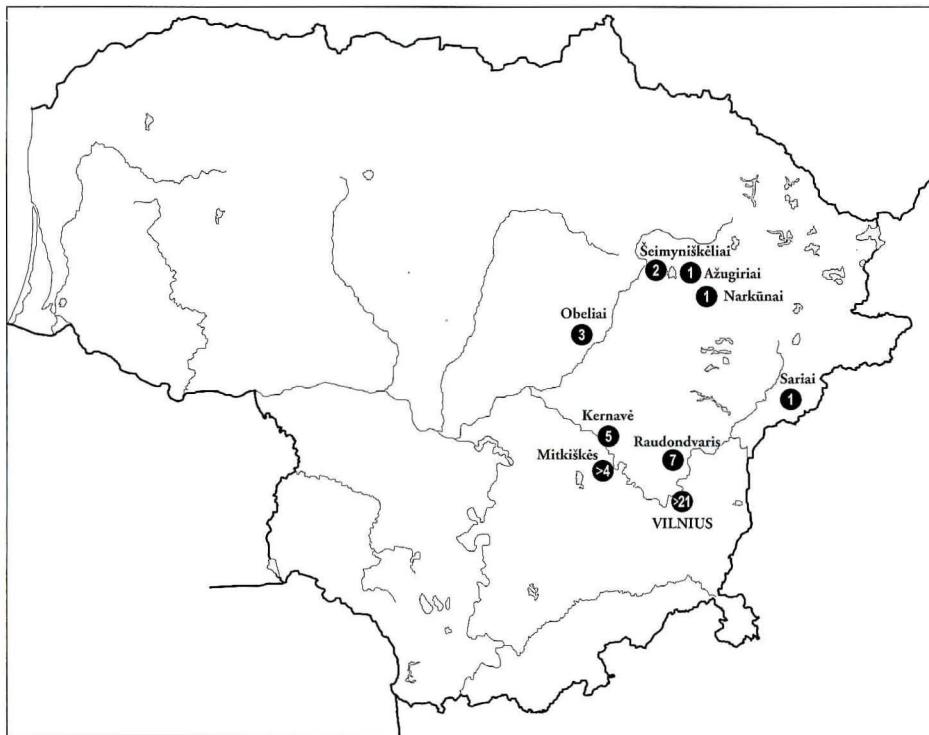
⁹⁶ Zabiela G. Šeimyniškelių senkapio tyrinėjimai 1999 m., *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 336.

⁹⁷ Urbanavičius V., Vaškevičiūtė I. Tuskulėnų dvaro likučių tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 329–330.

⁹⁸ Moneta neskeltė, rasta 1997 m. (archeologas A. Vaicekauskas)

⁹⁹ Steponavičienė D. Tyrinėjimai pietvakarinėje Gedimino kalno papėdėje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 300.

¹⁰⁰ Remecas E. Monetų radiniai Vilniaus aukštutinės pilies kalne, *Kultūros paminklai* 8, 2001, p. 15.

23 pav. Monetų su raiteliu ir dvigubu kryžiumi radimvietės.

rija. Vadinasi, ir šio tipo monetų radimvietės koncentruojasi Rytų Lietuvoje, nes tik viena moneta rasta daug toliau (Sosnico lobyje, Sosnico r., Černigovo sr. Ukrainoje). Tačiau yra žinomos vos dvi monetos, kildintos tokiu pat spaudu, kaip ir esančios šiame lobyje. Viena, buvusi S. Janušonio rinkinyje (iš Mitkiškių lobio), šiuo metu saugoma LNM, o antroji, buvusi Vilniaus kolekcininko rinkinyje¹⁰¹, saugoma Lietuvos banko muziejuje. Labai panaši į pastarąsias yra ir moneta, rasta archeologinių tyrimų metu Kriveikiškių kapinyne, Kernavėje¹⁰².

Šios monetos pirmą kartą paminėtos 1880 m., kai A. Ryšardas paskelbė informaciją apie 48 iš jo rinkinių pavogtas monetas¹⁰³. Autorius dėl dvigubo kryžiaus tokio tipo monetas priskyrė Jogailai. Daugiau apie jas imta kalbėti tuomet, kai 1886 m. buvo paskelbta apie 1885 m. Raudondvaryje (Vilniaus r.) rastą lobį, kuriame, be kitų monetų ir lydinių, buvo ir 7 pastarojo tipo mone-

¹⁰¹ Aleksiejūnas V. *Lietuviškos...*, p. 88–89, 91–92, nr. 11, 30.

¹⁰² Luchtanas A. *Pirmųjų...*, p. 57.

¹⁰³ Ryszard A. *Spis...*, s. 14, nr. XXXVI.

tos¹⁰⁴. Straipsnio autorius V. Vitygas monetas priskyrė Vytautui ir datavo jas 1418–1430 m. Kaip jau minėta literatūros apžvalgoje, vėliau pastarojo tipo monetos skirtingų autorių buvo datuojamos įvairiai ir priskiriamos įvairiems valdovams – Jogailai, Vytautui, Kazimierui. Tačiau pastaruoju metu šio tipo monetos numizmatai beveik vieningai priskiria Jogailai. Pagrindinis argumen-tas – monetose pavaizduotas dvigubas kryžius skyde. Jau seniai buvo pastebėta, kad kai kuriose šio tipo monetose yra legenda, tačiau nustatyti, kas parašyta, ryždavosi ne visi. Dar 1886 m. V. Vitygas vienoje monetos pusėje perskaitė legendą **ПЕЧАТЬ КНАЗА**, tačiau tik 1994 m. numizmatai E. Ivanauskas ir M. Balčius vienoje monetos (kaldintoje tuo pačiu spaudu, kaip ir dauguma šio lobio monetų) perskaitė legendą **КНАЗЬ ИГАЙЛО**¹⁰⁵, nors buvo aiškiai matomas tik žodis **КНАЗЬ** ir trys raidės – **ИГА**. Jų manymu, šias monetas Jogaila kaldino ilgiausiai – nuo 1388 iki 1390 m.¹⁰⁶ Vėliau šis laiko tarpas buvo pailgintas (1387–1392 m.)¹⁰⁷. Kiti autoriai šio tipo monetų kaldinimą taip pat pratešė iki 1392 m.¹⁰⁸ 1997 m. buvo paskelbta apie dar vieną Kernavėje rastą šio tipo monetą, kurioje taip pat, nors ir sunkiai, yra įžiūrima legenda **ИГА КНАЗЬ**¹⁰⁹.

Mūsų aptariamojo lobio monetose legenda pirmą kartą yra visiškai įskaitoma – **КНАЗЬ ИГА II (КНАЗЬ ИГАЙЛО ПЕЧАТЬ / kunigaikščio Jogailos ženklas.** Ši legenda įrašyta abiejose monetos pusėse. Žinant, kaip yra rašomos raidės, lengvai bus galima skaityti legendas ir kitose monetose. Iki šiol numizmatai neturi vieningos nuomonės, kurią šio tipo monetos pusę laikyti pagrindine. Lobio monetos rodo, kad abi pusės gali būti pagrindinės, nes abiejose yra valdovo vardas. Tačiau aptartosios monetos su žuvimi-žiedu ir dvigubu kryžiumi skyde legenda (su valdovo vardu) yra tik vienoje pusėje – toje, kur yra žuvies-žiedo simbolis. Iš to galima daryti išvadą, kad ir šio tipo monetų pagrindinė pusė yra ne dvigubas kryžius skyde, o raitelis – valdovo (Jogailos) atvaizdas. Raitelis, kaip valdovo atvaizdo simbolis, XIV a. pabaigoje – XV amžiuje buvo plačiai paplitęs Rytų Europoje¹¹⁰.

¹⁰⁴ Wittig W. *Wykopalisko...*, s. 138–142.

¹⁰⁵ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 24–25.

¹⁰⁶ Ten pat, p. 21–30.

¹⁰⁷ Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coin...*, p. 16.

¹⁰⁸ Kiersnowski R. *Najdawniejsze...*, s. 164; Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 27, 44; Tautavičius A. *Papildomi...*, p. 83.

¹⁰⁹ Luchtanas A. *Pirmųjų...*, p. 57.

¹¹⁰ Kiersnowski R. *Najdawniejsze...*, s. 142.

Lobyje esančios šio tipo monetos iš išvaizdos yra labai panašios, todėl jas būtų galima skirti vienam potipiui (raitelis su ietimi, jojimo kryptis heraldiškai į dešinę), tačiau detaliau tyrinėjant matyti, kad monetos kaldintos keliais skirtingais spaudais. Daugiausia (9 vnt.; nr. 35–43) yra monetų, kurių averse virš raitelio galvos yra legendos žodžio **КНДЗЬ** raidė **K**. Viena iš šių monetų (nr. 43) yra perkalta. Visų aversai nukalti vienu spaudu (skiriamasis ženklas – ant žirgo priekinės antrosios kojos kanopos vidinės pusės du brūkšneliai). Trijų monetų aversuose virš raitelio galvos yra legendos žodžio **КНДЗЬ** raidė **H** (nr. 44–46); jų aversai taip pat gaminti vienu spaudu (skiriamieji ženklai – žirgo pirmosios priekinės kojos kanopa susiliejusi su vienu vidinio taškinio apvado tašku; žodžio **КНДЗЬ** ženklo **H** apačia susilietusi su vienu vidinio taškinio apvado tašku). Abiejų grupių monetos iš kitų išskiria virš ieties galo esančiu trijų taškų ornamentu. Dviejų likusių monetų aversų spaudai nuo aptartujų skiriiasi labiau, – jau nebéra trijų taškų ornamento, ir dėl 1 mm padidinto vidinio ratelio skersmens (\varnothing 11 mm) legendos monetėje beveik nebeįžiūrimos. Abi monetos yra skirtingu spaudu. Vienoje žirgo kanopos yra pailgos (nr. 48), o kitoje – apvalios (nr. 47). Galima teigti, jog pastarojo tipo monetų aversai gaminti 4 spaudais.

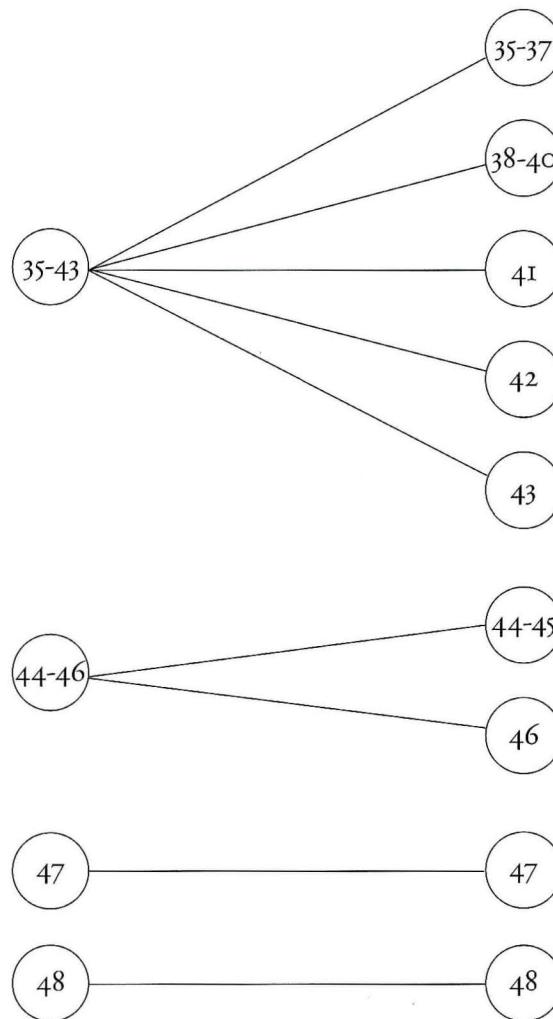
Monetų reversai irgi labai panašūs, tačiau jų spaudu įvairovė daug didesnė. 14 monetų yra aiškiai įskaitoma legenda, prasidedanti skydo apačioje, ties vertikaliu dvigubo kryžiaus brūkšniu – **КНДЗЬ**. Žodis **КНДЗЬ** užbaigiamas viršutinėje skydo dalyje. Kitas žodis **ИГЛ** prasideda ties dvigubo kryžiaus viršutine vertikalaus brūkšnio dalimi. Ties skersinėmis kryžiaus kryžmomis yra rombas arba kryželis. Toliau eina raidė **II** ir rutuliukas. Visose šiose monetose, išskyrus vieną (nr. 46), vidinio ratelio viduje, skydo šonuose ir virš skydo pavaizduoti trys lelijos formos ženklai. Vienu ir tuo pačiu spaudu yra nukaldintos daugiausia tik trys monetos. Vienu iš pagrindinių skiriamųjų ženklų galime laikyti **ИА** raidės rašymo vietą. Pirmiausia aptarsime 9 tais pačiais aversų spaudais nukaldintų monetų reversus. Pirmojoje trijų monetų grupėje (nr. 38–40) raidės **ИА** pradžia sutampa su dvigubo kryžiaus vertikaliu brūkšniu, o raidė **ИА** yra per vidurį įrežta. Antroje trijų monetų grupėje (nr. 35–37) raidė **ИА** vaizduojama virš dvigubo kryžiaus vertikalaus brūkšnio, viršutinėje vertikalaus brūkšnio dalyje yra mažas brūkšnelis, o apatinė vertikalaus brūkšnio dalis nėra statmena herbinio skydo apačiai. Vienoje monetėje (nr. 41) raidė **ИА** taip pat vaizduojama virš dvigubo kryžiaus vertikalaus brūkšnio, tačiau apatinė vertikalaus brūkšnio dalis yra statmena herbiniam skydui. Vienoje monetėje (nr. 42) raidė **ИА** pradedama už dvigubo kryžiaus vertikalaus brūkšnio, o pati raidė ištampa. Perkaltosios monetos (nr. 43) spudo tipą nustatyti sunkiau, bet pagal

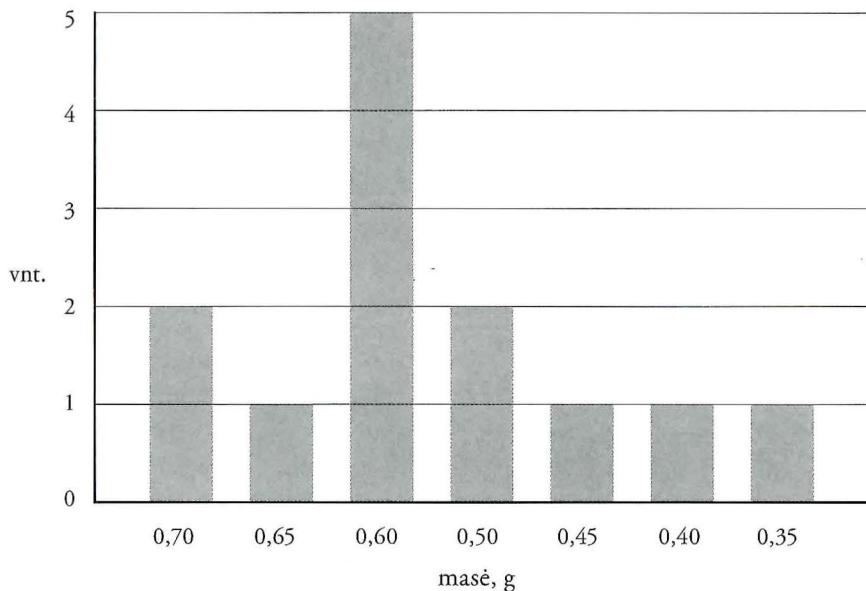
Aversas (raitelis)

Reversas (dvigubas kryžius skyde)

24 pav. Monetų su raiteliu ir dvigubu kryžiumi skyde spaudų santykis.

25 pav. Monetų su raiteliu ir dvigubu kryžiumi skyde vienetų ir masės santykis.

skiriamojo ženklo – rutuliuko – dydį galima spręsti, jog tai dar vieno spaudo atspaudas. Trijų monetų su vienodais aversų spaudais reversai nukaldinti dviem spaudais. Dviejose monetose (nr. 44, 45) didesnioji raidės **I** dalis yra iki dvigubo kryžiaus vertikalaus brūkšnio. Vienoje monetosje nebéra skydo šonuose ir virš skydo pavaizduotų ženklų (nr. 46). Dvieju monetų reversų, kaip ir aversų, spaudai ypač skiriasi. Vienos monetos (nr. 47) herbiniamė skyde yra keturi taškai, dar keli taškai yra herbinio skydo išorėje. Kitoje monetosje (nr. 48) taškai yra tik herbinio skydo išorėje – du šone ir vienas virš skydo. Tai rodo, jog reversai yra gaminti su 9 spaudais.

Viena iš anksčiau žinomų trijų panašių į ši tipą monetų (Mitkiškių) nukaldinta tokiais pat spaudais kaip ir trys lobio monetos (nr. 35–37). Lietuvos banko muziejuje saugomos monetos aversas ir reversas nukaldinti naujais spaudais. Naujais spaudais nukaldinta ir trečioji moneta (Kernavės).

Spaudų tyrimai leidžia daryti kelias išvadas ir prielaidas. Dvylikos lobio (dv monetos – nr. 47 ir 48 – atskiriamos kaip neturinčios atitikmenų) ir trijų anksčiau žinomų panašių monetų aversai yra nukalti 4 spaudais (I–10; II–3; III–1; IV–1), tuo tarpu reversai – 11. Tokia didelė reversų spaudų įvairovė rodo, kad apatiniai spaudai buvo aversai (raitelis), o viršutiniai reversai (dvigubas kryžius skyde). Viršutiniai spaudai dėl tiesioginio plaktuko smūgio visada susidėvėdavo daug greičiau nei apatiniai. Literatūroje minima, kad rankiniu būdu kaldinant

monetas viršutinis spaudas susidėvėdavo du¹¹¹ ar net tris keturis¹¹² kartus greičiau. Galima manyti, kad dėl greitesnio viršutinių spaudų susidėvėjimo juose turėjo būti išraižomi paprastesni, mažiau darbo sąnaudų reikalaujantys vaizdai. Pastarojo tipo monetose tokie yra herbinis skydas su dvigubu kryžiumi. Kaip tik su šiuo vaizdu spaudą ir yra daugiausia. Labai panašūs aversai, besiskiriantys tik smulkiomis detalėmis, rodo, kad monetos buvo kalamos su vienu ir tuo pačiu spudo strypu (ruošiniu), tik nuėmus susidėvėjusio ar pažeisto spudo likučius, tačiau paliekant tam tikras vaizdulio žymes, kurios galėjo būti tam tikras šablonas naujam spaudui.

Metrologiniams tyrimams iš visų lobio monetų šio tipo monetos tiko laibausiai, nors jos taip pat nėra idealios būklės. Jų dydžiai svyruoja nuo 15,0 iki 17,3 mm (vidurkis – 16,2 mm), masė (be sulaužytosios monetos) – nuo 0,328 (korodavusi moneta) iki 0,697 g (vidurkis – 0,554 g; o be korodavusiosios – 0,573 g). Tais pačiais spaudais kaldintos anksčiau žinomas monetos sveria 0,743 ir 0,37 g (aplūžus), o artima pastarajam tipui moneta iš Kernavės – 0,371 g.

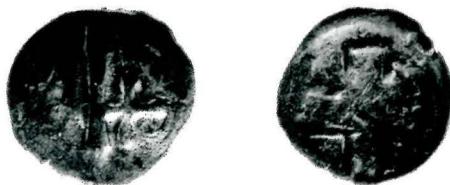
Numizmatai S. Sajauskas ir D. Kaubrys išskyre šio tipo monetas su raiteiliu, jojančiu heraldiškai į kairę, priskirdami jas Vytautui, kardinasiui 1392–1401 m. Kol kas šio potipio monetų legendose negalima visiškai aiškiai ižiūrėti žodžio **ΙΑΓΛ** (Jogaila), tačiau monetų stilistika rodo, kad visos jos raižytos tu pačių meistrų. Raitelio jojimo kryptis nebuvo nusistovėjusi, kaip ir žvėries bei ietiglio su kryžiumi vaizdavimo ar įrašo *PEČAT*, rašomo ir pagal laikrodžio rodyklę, ir prieš ją. Numizmatas V. Aleksiejūnas pagal raitelio piešinį šio tipo monetas suskirstė į penkias grupes¹¹³. Šių monetų neskirstant pagal raitelio jojimo kryptį, pagrindinės grupės būtų tik trys: 1) su kalaviju, laikomu statmenai; 2) su kalaviju, laikomu virš galvos; 3) su ietimi. Visose lobyje esančiose šio tipo monetose raitelis yra vaizduojamas su ietimi. Monetų spaudų pagaminimo kokybė bei tai, kad kitų grupių monetų lobyje nėra, lyg ir leistų daryti prielaidą, kad pastarosios grupės monetos buvo nukaldintos pačios pirmos. Tačiau yra žinomi du 1388 m. datuojami Jogailos majestotiniai antspaudai. Mažajame raitelis matomas su ietimi, o didžiajame – su kalaviju. Tai tik parodo, kad raitelio vaizdavimas buvo nenusistovėjęs, ir yra problemiška nustatyti, kurios šio tipo monetos buvo nukaldintos pirmos, o kurios paskutinės. Atsakymu į ši klausimą teks ieškoti ateityje.

¹¹¹ Suchodolski S. *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław, 1973, s. 28–29.

¹¹² Mikołajczyk A. *Monety stare i nowe*, Warszawa, 1988, s. 29.

26 pav. Moneta, rasta Karmėlavos senkapyje. M 2:1

27 pav. Moneta, rasta Bartonių senkapyje. M 2:1

4. Monetos su ietigaliu ir kryžiumi bei įrašu PEČAT

Lobyje yra 13 monetų, kurių averse yra pavaizduotas ietigalis su kryžiumi, o reverse – ratu pagal laikrodžio rodyklę įrašyta legenda kirilica **ПЕЧАТЬ** (PEČAT). Tradiciškai šio tipo monetos priskiriamos I tipui.

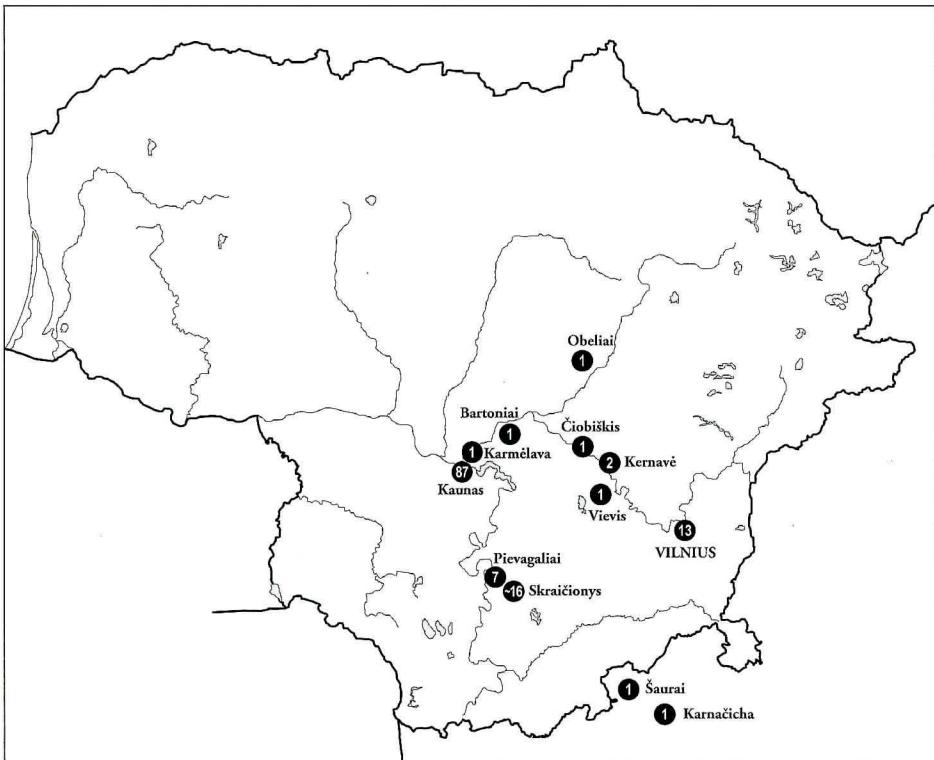
Tokių monetų rasta penkiuose lobiuose (žr. 28 pav. *Monetų su ietigaliu ir įrašu PEČAT radimvietės*): Šančių, Kauno m. (86 vnt.); Skraičionių, Alytaus r. (apie 16 vnt.) ir Pievagalių, Alytaus r. (7 vnt.); Kauno (1 vnt.); Borščovo, Baryševko r., Kijevo sr. Ukrainoje (1 vnt.), bei po vieną atsitiktinį radinį Čiobiškyje, Ukmengės r.; Kernavėje, Širvintų r.; Šauruose, Rodūnės r. Baltarusijoje ir Vievyje, Trakų r.¹¹³. Keturios monetos rastos senkapiuose: Karmėlavos, Kauno r.; Obelių, Ukmengės r.; Bartonių, Jonavos r.¹¹⁵; Kernavės, Širvintų r.¹¹⁶ bei, galbūt, Karnačichos, Rodūnės r. Baltarusijoje. Iš viso rasta apie 120 monetų.

¹¹³ Aleksiejūnas V. *Lietuviškos...*, p. 94–95.

¹¹⁴ Zalys S. Vievio radinys, *Galvė* 34, Trakai, 1995 balandžio 28, p. 2.

¹¹⁵ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 42.

¹¹⁶ Luchtanas A. *Pirmųjų...*, p. 58.

28 pav. Monetų su ietigaliu ir įrašu PEČAT radimvietės.

Pirma kartą šio tipo monetas 1835 m. apraše T. Narbutas¹¹⁷, vėliau – J. Reichelis¹¹⁸. Vėliau jas minėjo daugelis autorų ir dažniausiai priskyrė Algirdui arba Vytautui. Pirmasis LDK monetoms jas 1869 m. priskyrė A. Kirkoras¹¹⁹.

Lobyje esančios šio tipo monetos iš išvaizdos yra panašios, tačiau aiškiai galima skirti dvi jų grupes. Pirmos grupės monetos (4 vnt.) yra didesnės ir su ilgesne legenda **ПЕЧАТЬ**, o antros grupės monetos (9 vnt.) – mažesnės, su trumpesne legenda **ПЕЧАТ**. Pirmosios grupės monetų aversai nukaldinti dviem skirtingais spaudais. Trijų monetų (nr. 49–51) ietigalių smaigai platūs, o vienos (nr. 52) – siauras. Pastarojoje kryžius vaizduojamas platėjančiais galais, kitose trijose – to nėra. Visų keturių monetų reversai nukaldinti vienu spaudu. Labai

¹¹⁷ Narbut T. *Dzieje...*, s. 205, lent. III, pav. 9; Narbutas T. *Lietuviai...*, p. 249, lent. III, pav. 9.

¹¹⁸ Reichel J. *Die Reichelische Münzsammlung in St. Petersburg* 2, St. Petersburg, 1842–1843, lent. VII, pav. 101.

¹¹⁹ Kirkor A. K. *Monetnoe...*, c. 95–96, lent. VII, pav. 22.

aiškūs išskirtiniai požymiai – tarp raidžių esantys trys taškai (taškai yra virš **II**, tarp **II** ir **E**, viduje **Y**).

Antrosios grupės monetų spaudų įvairovė didesnė. Vienos monetos (nr. 53) averse ietigalis yra rombo formos. Trijose monetose (nr. 54–56) kryžių galai užbaigiami taškais; galbūt to paties spaudo yra ir dar viena moneta (nr. 57). Likusiose keturiose (nr. 58–61) kryžius yra arčiau ietiglio, jo kryžma rombo pavidalo, o galai smailėjantys. Antrosios grupės monetų reversai aiškiausiai skirtiasi pagal **E** raidės pasvirimo raidės **II** atžvilgiu kampą: 90, 135 ir 180°. Trijose monetose (nr. 53–55) **E** pasvirusi 90° kampu, jos nukaldintos dviem skirtiniais spaudais. Vienoje iš jų (nr. 53) raidės **A** apačia nesujungta, o raidė **T** raidės **II** atžvilgiu yra pasukta beveik statmenai. Dviejose monetose (nr. 56, 57) **E** pasvirimo kampus – 135° jos nukaldintos tuo pačiu spaudu. Labiausiai, 180° kampu, **E** pasvirusi keturiose monetose (nr. 58–61). Dėl blogos jų išlikimo būklės negalima aiškiai nustatyti, ar jos kaldintos vienu spaudu, tačiau žymesių skirtumų nepastebėta, ir tai leidžia manyti, kad monetos vis dėlto kaldintos vienu spaudu. Visos pastarosios grupės monetos nukaldintos trimis aversų ir keturiais reversų spaudais.

Pirmosios grupės monetos kaldintos su daugiau aversų spaudų (2 ir 1), o antrosios grupės – su daugiau reversų spaudų (4 ir 3), tačiau skirtumai labai nežymūs – vos po vieną spaudą. Dėl per mažo pastarojo tipo monetų kiekio bei mažos spaudų įvairovės negalima nustatyti, kuris iš spaudų buvo apatinis, o kuris viršutinis. Tačiau dar tiriant Šančių lobio monetas buvo nustatyta, kad apatinis spaudas yra aversas (ietigalis), o viršutinis – reversas (legenda)¹²⁰. Matyt, taip buvo kaldintos ir čia aptariamosios monetos. Šančių lobio monetų tyrimai parodė, kad abu spaudai tarnavo labai trumpai, nes nukaldintų vienetų skirtumas yra labai nežymus (pirmos grupės – 20 aversų ir 27 reversų, antros grupės – 7 aversų ir 9 reversų spaudai)¹²¹. Mūsų lobio monetų taip pat nežymus spaudų skirtumas tik patvirtina, kad spaudai buvo labai trumpamžiai. Greitą jų susidėvėjimą liudija ir tai, kad didžioji dalis ir Šančių, ir mūsų lobio monetų yra nukaldinta susijungiančiais spaudais. Šančių lobio 29 monetos (iš 86 vnt. – 33%) nukaldintos susijungiančiais spaudais, 22 (25%) – viena pora spaudų¹²². Susijungiančiais spaudais nukaldinta 12 mūsų lobio monetų (nr. 49–52, 54–57, 58–61) sudaro 92,3%. Susijungiančių spaudų gausa rodo ne tik spaudų trumpamžiškumą, bet

¹²⁰ Даркевич В. Н., Соболева Н. А. *О датировке...*, с. 88.

¹²¹ Ten pat.

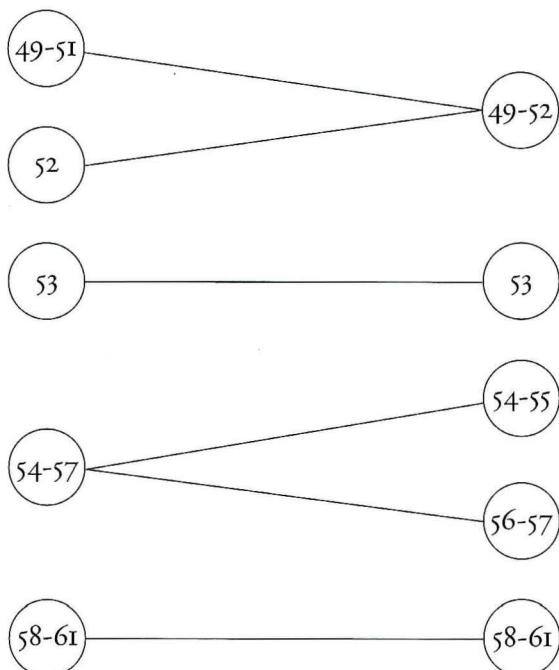
¹²² Ten pat, c. 94, lentelėje nr. 2–4, 11–17, 18–20, 21–29, 81–83.

Aversas (ietigalis)

Reversas (PEČAT)

29 pav. Monetų su ietigaliu ir kryžiumi bei įrašu „PEČAT“ spaudų sanitykis.

ir tai, kad lobis buvo užkastas neilgai trukus po to, kai šios monetos buvo nukaldintos. Kuo seniau kaldintos monetos, tuo didesnė jų įvairovė. Mūsų lobyje susijungiančiais spaudais nukaldintų monetų su portretu yra 2 (11%), su žuvimi-žiedu – 5 (31%), su raiteliu ir dvigubu kryžiumi skyde – 12 (85%). Vadinas, monetos su ietigaliu ir kryžiumi bei su raiteliu yra vėlyviausios.

Šio tipo monetų išlikimo būklė vidutinė. Didesnių monetų dydžiai svyruoja nuo 14,6 iki 15,5 mm, mažesnių – nuo 12,5 iki 14,2 mm (vidurkis pirmųjų – 14,85 mm, antrųjų – 13,2 mm). Vos pusės monetų duomenys gali būti patikimesni. Didesnių monetų masė (išskyrus nr. 50–51) yra 0,622 ir 0,908 g, o mažesnių (išskyrus nr. 54, 55, 60, 61) – nuo 0,453 iki 0,630 g (vidurkis – 0,577 g). Atsižvelgiant į tai, kad monetos yra pažeistos, galima spėti, jog didesnių monetų masė buvo apie 1 g, o mažesnių – apie 0,6 g.

Ilgą laiką labai įvairavo šio tipo monetų datavimas (žr. 1 lentelę). Šiandien yra nusistovėjusios dvi nuomonės: 1) šios monetos yra seniausios ir kaldintos Algirdo iki 1377 m. arba Jogailos iki 1386 m.¹²³; 2) monetos kaldintos Vytauto 1392–1396 m. ir 1401–1413 m.¹²⁴ Skirstymą į du laikotarpius lémė tai, kad šio tipo monetos aiškiai išskiria į dvi grupes pagal savo svorį bei skersmenį. S. Sajauskas ir D. Kaubrys sunkesnes didesnes monetas vadina *5 denarais* ir priskiria jas Algirdui (kaldinusiam iki 1377 m.), lengvesnes ir mažesnes – *2 denarais* bei pratęsia jų kaldinimą iki 1386 m.¹²⁵ E. Ivanauskas ir M. Balčius taip pat mano, kad šios monetos turėtų skirtis arba nominalais, arba būti skirtingų emisijų. Pirmąją galimybę jie paneigia dėl „neįprastos vertės santykio – 1:1,5“ ir monetas išskiria į du kaldinimo laikotarpius: 1) monetos, sveriančios iki 1 g ir daugiau (didžiosios – Ø 16–18 mm), datuojamos 1392–1396 m.; 2) monetos, sveriančios apie 0,6 g (mažosios – Ø 12–14 mm), kaldintos 1401–1413 m. Autorių argumentas buvo ir tas, kad lobiuose nerasta kartu didžiųjų ir mažųjų šio tipo monetų. Tačiau tuomet buvo galima remtis vos vienu geriau išlikusių lobiu.

Vilniaus žemutinės pilies lobis rodo, kad didžiosios ir mažosios šio tipo monetos apyvartoje cirkuliavo vienu metu (lobyje yra 4 didžiosios monetos – skersmuo nuo 15,5 iki 14,6 mm, masė nuo 0,90 iki 0,45 g; ir 9 mažosios – skersmuo apie 13 mm, masė apie 0,6 g). Masių bei dydžių skirtumus, matyt, sąlygojo ne skirtinių laikotarpiai ar pinigų reformos, o netobula kaldinimo technika (nes monetos kaldintos iš atkirptos sidabro vielos) ir laikymasis principo „al Marco“, kai iš tam tikro kiekio sidabro būtina nukaldinti tam tikrą kiekį, nekreipiant dėmesio į kiekvienos monetos masės skirtumus. Tai patvirtina ir lobyje esančios keturios didžiosios PEČAT monetos, kurios nukaltos beveik identiškais spaudais, o masė žymiai skiriasi (0,90; 0,62; 0,45 g). Dideli vieno nominalo monetų masės svyravimai šiuo laikotarpiu yra būdingi ir Lenkijai (nors monetos kaldintos iš ruošinių)¹²⁶, Aukso Ordai¹²⁷ bei Rusijai¹²⁸, kur iš sidabro vielos monetos kaldintos iki pat 1718 m. Šiose valstybėse to paties nominalo monetų masė svyravo dvigubai.

¹²³ Sajauskas S., Kaubrys D. Lietuvos..., p. 38–40; Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos* [XIV a. pab. – 1707 m. kainininkas], Kaunas, 2000, p. 17.

¹²⁴ Ivanauskas E., Douchis R. J. *Coins...*, p. 23–24.

¹²⁵ Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos...*, p. 24; Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos... monetos*, p. 17.

¹²⁶ Kubiak S. *Monety pierwszych Jagiellonów (1386–1444)*, Wrocław, 1970, s. 39, 42, 45, 47, 48, 51, grafikai nr. 10, 11, 14, 16, 18, 21–23 ir t.t.

¹²⁷ Мухамадиев А. Г. *Булгаро-татарская монетная система XII–XV вв.*, Москва, 1983, с. 150–153.

¹²⁸ Мельникова А. С. *Русские монеты от Ивана Грозного до Петра Первого (история русской денежной системы с 1533 по 1682)*, Москва, 1989, с. 299–316.

Dabar, kai susiaurėjo šio tipo monetų datavimo ribos, reikia pabandyti išsi-aiškinti jų priklausomybę vienam ar kitam valdovui bei datas. Iki šiol jos dažniausiai buvo datuojamos remiantis kitą lobių tyrimais. Pvz., vieni autoriai, remdamiesi Šančių lobyje rastais Moldavijos Petro I Mušato (1375–1391) grašiais, aptariamojo tipo monetas priskyrė Algirdui, kiti – Vytautui. Datavimas svyraovo nuo 1377 iki 1396 m. Tokias plačias datavimo ribas salygojo nelabai tikslus moldaviškų monetų datavimas. P. Karazija moldaviškus grašius datavo po 1387 m.¹²⁹, Z. Duksa – iki 1377 m.¹³⁰, E. Ivanauskas ir M. Balčius, remdamiesi rumunų numizmatų tyrimais, – po 1382 m.¹³¹

Peržvelgus mūsų lobio šio tipo monetas ir palyginus jas su kitomis, galima pasakyti, kad daugumos jų būklė yra gana gera, kas vargu ar būtų įmanoma, jei jos būtų kaldintos iki 1377 m. (t. y. apyvartoje būtų buvusios daugiau nei 10 metų ilgiau už kitas lobio monetas). Kad apyvartoje jos buvo neilgą laiko tarpa, rodo, kaip jau minėta, ir susijungiančių spaudų gausumas. Datavimas iki 1386 m. taip pat mažai tikėtinas, nes averse šalia ietiglio vaizduojamas kryželis gali reikšti tik apskrikštijusį valdovą. Jogaila ir Vytautas priémė krikštą 1386 m. Tiesa, yra žinoma ir apie 1383 m. Vytauto krikštą, tačiau monetų kaldinimas, kai yra nestabili politinė padėtis ir vyksta kovos, vargu ar įmanomas. Vadinasi, šios monetos galėjo būti kaldinamos tik po 1386 m. Jogailai jų priskirti negalima, nes Jogaila savo monetose naudojo dinastinį ženklą – dvigubą kryžių bei rašė savo vardą ir titulą, o pastarojo tipo monetos yra anoniminės. Tokias monetas galėjo kaldinti tik Jogailos vietininkai LDK: 1387–1392 m. Skirgaila, o nuo 1392 m. – Vytautas. Skirgailai priskirti jų negalima, nes jo vietininkavimo laikotarpiu turėjo būti kaldinamos Jogailos monetos. Kad šio tipo monetos būtų kaldintos tuo pačiu laiku kaip ir Jogailos, prieštarautų ir tas faktas, kad labai skirtinga yra kaldinimo technika. Šias monetas turėjo kaldinti visai kitie meistrai. Nebent šio tipo monetos kaldintos ne Vilniuje. Bet tai mažai tikėtina. Labiausiai tikėtina, kad šio tipo monetas kaldino Vytautas. Svarus argumentas yra ir tas, kad šiame lobyje nebuvo daug gausiau ir dažniau randamų monetų su Gedimino stulpais averse ir ietigaliu su kryžiumi reverse. Pastarąsias, t. y. II tipo, monetas kai kurie autoriai priskiria Kęstučiui. Tačiau jų nebuvinamas lobyje dar kartą patvirtina naujausias nuomonės, kad monetos su stulpais ir ietigaliu su kryžiumi yra kaldintos jau XV a. ir priklauso Vytautui. Vieno ir to paties žen-

¹²⁹ Karazija P. Šančių lobis. *Lobio aprašymai ir tyrinėjimai* [mašinraštis], V., 1952, p. 47

¹³⁰ Duksa Z. *Monetos...*, p. 85.

¹³¹ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos...*, p. 40.

klo – ietigallo su kryžiumi – naudojimas skirtingose monetose gali būti sietinas su vienu valdovu – Vytautu.

Ietigalis monetose, matyt, simbolizavo Trakų kunigaikštystę (Vytauto tėvoniją), dėl kurios Vytautas labiausiai kovojo. Kunigaikštystės herbe buvo vaizduojamas pėsčias karys, vienoje rankoje laikantis ietį, o kita ranka atsirėmęs į pastatytą skydą. Visą Trakų kunigaikštystės herbą pavaizduoti to laikotarpio monetose buvo techniškai sunku; be to, tai būtų prieštaravę ir vietininko teisėms, nes kario atvaizdas buvo siejamas su konkrečia asmenybe (pvz., Kęstučio 1379 m. antspaudas). Tuo metu atskiras herbo elementas buvo plačiai taikomas ir kitų šalių monetose. Ietigallo simbolis paprastas, tačiau labai išraiškingas: tai buvo ir ginklas, ir valdžios simbolis (skeptras). Monetas su ietigaliu ir kryžiumi bei įrašu *PEČAT* tikriausiai gali būti datuojamos tik po 1392 m. rugpjūčio 4 d., kai Vytautas atgavo Trakus. Tokį monetų datavimą patvirtina ir naujausi archeologiniai tyrinėjimai Kernavėje¹³². Kad Vytautas iki 1390 m. nekaldino savo monetų, neakivaizdžiai patvirtina ir išlikęs istorinis šaltinis, kuriame teigiama, jog 1390 m. birželio mén. į Marienburgą atvykęs Vytautas pasiskolinės iš didžiojo magistro Konrado Ziolnerio 1000 grivinų prūsiškomis monetomis ir prižadėjęs atiduoti skolą arba prekėmis, arba pinigais, kai tik sugriš į valdžią¹³³. Šis šaltinis paaiškina, kad Vytautui trūko pinigų ir kad nebūdamas valdžioje jų, matyt, nekaldino. Jei būtų kaldinės savo monetos, tai būtų skolinėsis lydiniais, iš kurių kaldintos visos seniausios LDK monetos, pasižymintos labai aukšta praba, o to negalima padaryti perkaldinant monetas iš kitų monetų. Šios monetos, matyt, kaldintos neilgą laiko tarpą, nes žinoma nedaug radimviečių ir nedidelis jų kiekis. Kai kurių tyrinėtojų manymu, pastarojo tipo monetos galėjo būti kaldinamos iki 1401 m., kai Vytautas oficialiai buvo pripažintas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Tačiau kaldinimo laikas buvo trumpesnis. Vėliau kaldintose Vytauto monetose yra jo asmeninis ženklas – Gediminaičių stulpai, kuriuos Vytautas naudojo nuo 1397 m.¹³⁴ Yra žinomas tų metų sausio 23 d. datuojamas Vytauto antspaudas, kuriame pavaizduotas raitelis, laikantis skydą su stulpais¹³⁵. Tai reiškia, kad ietigallo – kaip asmeninio ženklo – Vytautas tikrai negalėjo naudoti po 1397 m. Todėl monetas su ietigaliu ir kryžiumi bei legenda *PEČAT* reiktų datuoti apie 1392–1396 m.

¹³² Luchtanas A. *Pirmųjų...*, p. 58.

¹³³ Gumowski M. *Numizmatyka...*, s. 49.

¹³⁴ Rimša E. Lietuvos valstybės herbas ir vėliavos, *Lietuvos heraldika* 1, V., 1998, p. 17.

¹³⁵ Gumowski M. Pieczęcie książąt litewskich, *Ateneum Wileńskie* 7 (3/4), Wilno, 1930, s. 719, tab. VI: 45.

5. Monetos su žvėrimi (liūtu) ir Ereliu

Be jau aptartų monetų, lobyje buvo surasta ir nauja, iki šiol nežinomo tipo moneta. Vienoje jos pusėje pavaizduotas Erelis bei legenda kirilica, o kitoje – žvėris (liūtas) bei sunkiai įžiūrima legenda. Moneta, kaip ir visos seniausios LDK monetos, kaldinta iš sidabro vielos, yra ovalo formos, skersmuo – 13,9 mm, masė – 0,264 g. Nors moneta visiškai nenudilusi, tačiau jos kraštas yra išlūžęs, – vadinasi, tikroji monetos masė galėjo būti daugiau kaip 0,3 g.

Erelis monetose labai panašus į vaizduojamus Lenkijos monetose. Kaip ir lenkiškose Jogailos monetose, Erelio galva pasukta heraldiškai į dešinę pusę, tačiau, skirtingai negu lenkiškose, yra be karūnos. Erelio sparnai sudaryti iš šešių plunksnų, po tris viename ir kitame sparne. Erelis vaizduojamas be kojų. Jo uodega sudaryta iš trijų plunksnų, išdėstyty kryžiaus forma. Toks Erelio (vadinais Piatų ereliu) vaizdavimas būdingas lenkiškoms monetoms iki Jogailos bei pirmosioms Jogailos lenkiškoms monetoms¹³⁶, kaldintoms iki 1389 m.¹³⁷ Erelis įkomponuotas į sudarytą iš taškų apskritimą (\varnothing apie 7 mm), aplinkui kurį ratu išdėstyta legenda. Aiškiai matomas dvi raidės, iš kurių viena – Γ, o kita galbūt Λ. Žvėris – tai keturpėsčias gyvūnas su atgręžtu į uodegą snukiui. Galva su dviem stačiomis, gana ilgomis ausimis. Lelijos formos uodega pakelta į viršų ir truputį įlinkusi, iškelta aukšciau galvos, tačiau žemiau ausų. Užpakalinės kojos šiek tiek sulenkotos. Savo išvaizda žvėris labiau panašus į lūšį, o ne į liūtą. Žvėris, kaip ir Erelis, įkomponuotas į sudarytą iš taškų apskritimą (\varnothing apie 6,5 mm), aplink kurį ratu išdėstyta neidentifikuojama legenda.

2002 m. rugsėjo 20 d. toje pačioje perkaso vietoj, kaip ir lobis, tik jau XIV a. pabaigos sluoksnyje, buvo rasta dar viena tokio tipo moneta. Ji nukaldinta kitais spaudais nei lobio moneta, tačiau labai žymiu skirtumų tarp abiejų monetų nėra. Moneta yra korodavusi ir aplūžusi, jos skersmuo – 14,5 mm, o masė – 0,278 g.

Monetoje pavaizduoti simboliai lyg ir bylotų, kad ji yra ne LDK, tačiau gamybos būdas (gaminta iš sidabro vielos, o ne iš ruošinio) rodo, kad ji nėra lenkiška ar Raudonosios Rusios. Dėl joje pavaizduoto Erelio ši moneta negali būti priskirta ir nei vienai iš Rusijos kunigaikštystei. Tai nauja, iki šiol nežinomo tipo LDK moneta. Sprendžiant iš lobio sudėties, ji galėtų būti datuojama nuo

¹³⁶ Kubiak S. *Monety...*, s. 25.

¹³⁷ Kubiak S. *Aktualny stan badań nad produkcją denarów miejskich Wschowy za czasów Andegawenów, Moneta medievalis*, Warszawa, 2002, s. 461–466.

1386 m. iki XIV a. pabaigos. Tačiau vargu ar galima sieti ją su Vytautu, nes gamybos būdas yra artimas tik Jogailos monetoms. Be to, Erelio pavaizdavimas sietinas taip pat tik su Jogailos tapimu Lenkijos karaliumi. Tai reiškia, kad šios monetos kaldinimas susiaurėja iki 1392 m. ir galima ją priskirti Jogailai. Lyginant su Erelį vaizduojančiomis analogiškomis Lenkijos monetomis, datavimas susiaurėja iki 1389 m. Monetoje panaudoti simboliai galėtų reikšti Lenkijos (Erelis) ir LDK rusiškų žemų (liūtas) susijungimą, kas įvyko tik Jogailai tapus Lenkijos karaliumi. Vadinasi, pastarojo tipo monetų kaldinimą ir galima sieti su šiuo įvykiu. Kad šio tipo monetos buvo kaldintos po Jogailos karūnavimo, rodo ir liūto uodegos forma. Lelijos formos uodega pažymi karališką liūto kilmę. Tai, kad šio tipo monetos iki šiol buvo nežinomas, rodo, jog kaldintos buvo labai trumpai. Šią monetą reiktų datuoti apie 1386–1387 m. O ateityje bus ieškoma atsakymų į klausimą, kuri moneta yra pirmesnė: su žvėrimi (liūtu) ir tamga ar pastaroji? Gal abi kaldintos vienu metu?

6. Čekijos grašis

Paskutinioji lobio moneta yra Čekijos grašio fragmentas (1/8 dalis). Tik vienoje jo pusėje matoma liūto uodegos dalis. Pagal stilistiką (liūto uodegos ir karčių santykį) tai galėtų būti Karolio I (1346–1378) arba Vaclovo IV (1378–1419) grašis. Jis, matyt, buvo apkarpytas ir priderintas pagal dydį ir masę prie LDK monetų. Kad tai buvo daroma, rodo anksčiau ištirti lobiai, kai randama apkarpytais kraštais ir pusiau ar ketvirčiais karpytu grašių. Verkių (Vilnius) lobyje rastos 3 grašių pusės ir 1 ketvirtis, o Labanoro (Švenčionių r.) lobyje – 3 grašių fragmentai¹³⁸. Borščovo (Ukraina) lobyje taip pat rastas 1 ketvirtis grašio¹³⁹. Ketvirčiai sveria apie 0,6–0,8 g. Labanoro lobyje vienas grašio fragmentas sveria 0,45 g. Mūsų lobyje rastas grašio fragmentas sveria tik 0,122 g, tačiau aiškiai matyti (iš aplūžusių kraštų), kad jo būta didesnio.

¹³⁸ Ivanauskas E. *Lietuvos...*, p. 22, 25.

¹³⁹ Kotlar M. *Znaleziska monet z XIV–XVII w. na obszarze Ukraińskiej SRR. Materiały*, Wrocław, 1975, s. 39.

IŠVADOS

2002 m. Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje surastą išskirtinį XIV a. pabai-
gos pinigų lobį sudarė pusė trišonio sidabro lydinio ir 63 monetos, kurių dau-
guma – rečiausios pirmosios LDK monetos. Dėl unikalios sudėties bei unikalių
monetų ši lobų galima laikyti vienu svarbiausių iš visų iki šiol Lietuvoje rastų lo-
bių. Pirmą kartą vienoje vietoje surastos penkių LDK tipų monetos leido tiksliai
nustatyti jas kaldinusiu valdovų vardus bei galimas kaldinimo datas. Tai pada-
ryti buvo bandoma jau 200 metų, tačiau vienai ar kitai nuomonei pagrįsti pri-
trūkdavo įrodymų.

Monetas LDK pradėjo kaldinti Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila apie
1386–1387 m., po karūnavimo Lenkijos karaliumi. Tuo pačiu metu, matyt,
pradėti gaminti ir trišoniai LDK lydiniai. LDK istorijos tyrinėtojams teks iš
naujo įvertinti šio valdovo vaidmenį mūsų valstybės istorijoje.

Pirmųjų monetų averse buvo vaizduojamas valdovo portretas su karūna ir
apskritiminė legenda (lotyniškai arba kirilica), o reverse – keturpėčias žvėris
(liūtas – matyt, kaip LDK rusiškų žeminių simbolis) ir totoniška tamga. Tuo metu
tikriausiai labai trumpai buvo kaldinta ir dar viena iki šiol nežinomo tipo mo-
neta su vienoje pusėje esančiu Ereliu, o kitoje – žvėrimi (liūtu). Šio LDK tipo
moneta kaip tik pirmą kartą ir buvo rasta lobyje. Apie 1388 m. Lietuvos krikštui
paminėti Jogaila nukaldino naujas monetas. Jų averse pavaizduota žuvis-žedas
(krikščionybės simbolis) bei legenda **КНЯЗЬ ЙАГА** (kunigaikštis Jogaila), o
reverse – dvigubas kryžius skyde. Manytume, jog nuo tų pačių metų Jogailos
monetu kaldinimas darėsi stabilėsnis. Monetas su raiteliu averse ir su dvigubu
kryžiumi skyde reverse bei abiejose pusėse esančia legenda **КНЯЗЬ ЙАГА II**
(kunigaikščio Jogailos ženklas) galėjo būti kaldinamos iki 1392 m., kai vietininko
teises Jogaila perleido Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui, kuris
tėsė monetų kaldinimo (galbūt ir lydinių gamybos) tradiciją. Vytautas apie
1392–1396 m. kaldino anonimines monetas su įrašu *PEČAT* vienoje pusėje bei
ietigaliu ir kryžiumi kitoje.

Visų pirmųjų LDK monetų masė labai skyrėsi. Ji galėjo svyruoti daugiau
nei dvigubai – nuo mažiau nei 0,5 g iki daugiau kaip 1 g. Didelį masės skir-
tumą salygojo monetų kaldinimo būdas – vadinamas „al Marco“, kai iš tam
tikro kiekio sidabro nukaldinamas tam tikras, tikriausiai, vieno nominalo mo-
netų kiekis, neatsižvelgiant į kiekvienos monetos masės skirtumus. Kaip tuo

metu jos buvo vadintinos, deja, nežinoma; literatūroje jos įvardijamos *pinigeliais* (пенязи) arba *denarais*.

Surastas lobis patvirtino jau anksčiau kai kurių autorių išsakyta mintė, kad vadinamojo II tipo monetos (Gedimino stulpai / ietigalis su kryžiumi), kurios iki šiol kai kurių autorių būdavo priskiriamos Kęstučiui, yra kaldintos XV a. pradžioje ir turi būti priskiriamos Vytautui. Be to, aiškėja, kad Čekijos grašiai pinigų apyvartoje XIV a. pabaigoje vaidino tik antraeilį vaidmenį.

Vilniaus žemutinės pilies XIV a. pabaigos lobis, surastas 2002 m., leidžia žengti labai didelį žingsnį į priekį ne tik numizmatikos, bet ir visiems LDK istorijos tyrinėtojams.

LITERATŪRA

- Aleksiejūnas V.** Lietuviškos monetos su Vyčiu ir dvigubu kryžiumi skyde, *Numizmatika* 1, 2000, p. 85–98.
- Aleksiejūnas V.** Pierwsze monety litewskie, *Biuletyn numizmatyczny* 7/8, Warszawa, 1985, s. 121–126.
- Aleksiejūnas V.** Pinigeliai, *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 3, V., 1987, p. 382.
- Czacki T.** O litewskich i polskich prawach, ich duchu, źródłach, związkach i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem 1, Warszawa, 1800.
- Duksa Z.** *Monetos pasakoja*, V., 1991.
- Duksa Z.** Pinigai ir jų apyvarta, *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje* 2, V., 1981, p. 83–129.
- Fedorovas G. B.** Lobių su Lietuvos lydiniais ir monetomis topografija, *Lietuvos istorijos instituto darbai* 1, V., 1951, p. 181–228.
- Gumowski M.** *Handbuch der Polnischen Numismatik*, Graz, 1960.
- Gumowski M.** *Numizmatyka litewska wieków średnich*, Kraków, 1920.
- Gumowski M.** Pieczęcie książąt litewskich, *Ateneum Wileńskie* 7 (3/4), Wilno, 1930, s. 684–725.
- Hutten-Czapski E.** *Catalogue de la collection des médailles et monnaies Polonaises* 1, St. Peterburg, 1871; 4, Cracovie, 1891.
- Ivanauskas E.** Krikščioniškieji simboliai Jogailos ir Vytauto monetose, *Numizmatika* 1, V., 2000, p. 47–52.
- Ivanauskas E.** *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1390–1865 m.*, V., 1995.
- Ivanauskas E.** Numizmatikos naujienos. Kas vaizduojama ant labai retai aptinkamos Teodoro Karijotaičio monetos? Ar monetos su liūtu yra lietuviškos? *Baltų archeologija* 1–2, V., 1998, p. 49–50.
- Ivanauskas E.** Pirmosios Jogailos monetos, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, V., 1988, p. 3–10.
- Ivanauskas E., Balčius M.** *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, V., 1994.
- Ivanauskas E., Douchis R. J.** *Coin of Lithuania 1386–1707*, Vilnius–Columbia, 1999.
- [**Janušonis S.**] Pinigai, *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 2, V., 1968, p. 855.

- Jurgutis V.** *Pinigai*, Kaunas, 1938.
- Karazija P.** *Šančių lobis. Lobio aprašymai ir tyrinėjimai* [mašinraštis], V., 1952.
- Karys J. K.** Lietuvos pinigai viduramžiais ir vėliau, *Naujoji romuva* 42, V., 1936 lapkričio 1, p. 817–821.
- Karys J. K.** *Senovės lietuvių pinigai. Istorija ir numizmatika*, Bridgeport, 1959.
- Kiersnowski R.** Najdawniejsze monety litewskie, *Wiadomości numizmatyczne* 3–4, Warszawa, 1984, s. 129–173.
- Kotlar M.** *Znaleziska monet z XIV–XVII w. na obszarze Ukraińskiej SRR. Materiały*, Wrocław, 1975.
- Kubiak S.** Aktualny stan badań nad produkcją denarów miejskich Wschowy za czasów Andegawenów, *Moneta mediaevalis*, Warszawa, 2002, s. 461–466.
- Kubiak S.** *Monety pierwszych Jagiellonów (1386–1444)*, Wrocław, 1970.
- Luchtanas A.** Pirmųjų lietuviškų monetų datavimas archeologijos duomenimis, *Kultūros paminklai* 4, V., 1997, p. 53–60.
- Luchtanas A.** Sidabro lydinių ir monetų radiniai Kernavėje, *Numizmatika* 1, V., 2000, p. 67–84.
- Michelbertas M.** *Lietuvos numizmatikos įvadas*, V., 1989.
- Mikołajczyk A.** *Monety stare i nowe*, Warszawa, 1988.
- Narbut T.** *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, Wilno, 1835.
- Narbutas T.** *Lietuvių tautos istorija*, V., 1998.
- Reichel J.** *Die Reichenische Münzsammlung in St. Petersburg* 2, St. Petersburg, 1842–1843.
- Remecas E.** Monetų radiniai Vilniaus aukštinės pilies kalne, *Kultūros paminklai* 8, V., 2001, p. 11–20.
- Rimša E.** Lietuvos valstybės herbas ir vėliavos, *Lietuvos heraldika* 1, V., 1998.
- Ryszard A.** *Spis 48 numizmatów ze zbioru A. Ryszarda skradzionych*, Kraków, 1880.
- Sajauskas S.** Nauji Lietuvos numizmatikos atradimai, *Kolekcija* 5, 1998, p. 42–44.
- Sajauskas S.** Lietuvos numizmatika (XII–XV a.), *Mokslas ir Lietuva* 1, V., 1992, p. 99–107.
- Sajauskas S., Kaubrys D.** *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, V., 1993.
- Sajauskas S., Kaubrys D.** *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos* [XIV a. pab. – 1707 m. kainininkas], Kaunas, 2000.

- Suchodolski S.** *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław, 1973.
- Steponavičienė D.** Tyrinėjimai pietvakarinėje Gedimino kalno papėdėje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 298–301.
- Stronczyński K.** *Dawne monety polskie dynastyi Piastów i Jagiellonów 3*, Piotrków, 1885.
- Stronczyński K.** Pieniązki Kiejstuta W. Ks. Litewskiego, *Biblioteka Warszawska 4*, Warszawa, 1845, s. 666–668.
- Tautavičius A.** Apie monetas XIV–XVIII a. kapuose, *Voruta 20*, V., 2001 spalio 20, p. 7.
- Tautavičius A.** Monetos XIV–XVIII a. kapuose, *Archaeologia Lituana 3*, V., 2002, p. 162–165.
- Tautavičius A.** Papildomi duomenys apie naujas sidabro lydinių ir XIV a. II pusės – XV a. pradžios Lietuvos monetų radinius Lietuvos TSR teritorijoje, *Lietuvos TSR Moksly Akademijos darbai. A serija 1*, V., 1965, p. 67–84.
- Tyszkiewicz E.** O kilku nowo odkrytych monetach litewskich, *Atheneum 4*, sk. V, Wilno, 1845, s. 5–22.
- Tyszkiewicz J.** *Skorowidz monet Litewskich*, Warszawa, 1875.
- Urbanavičius V., Vaškevičiūtė I.** Tuskulėnų dvaro likučių tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 329–330.
- Vėlius G.** Kernavės-Kriveikiškio XIII–XIV a. senkapiai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 248–249.
- Vėlius G.** Kernavės-Kriveikiškių XIII–XIV a. senkapis, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 332–335.
- Wittig W.** [Rec. kn.] Kirmis M. Handbuch der polnischen Münzkunde. – Posen, 1892, *Kwartalnik Historyczny* 8, Lwów, 1894, s. 269–278.
- Wittig W.** Wykopalisko z pod Czerwonego Dworu, *Zapiski Numizmatyczne 3*, Kraków, 1886, s. 138–142.
- Zabiela G.** Retos monetos iš Šeimyniškelių piliakalnio, *Kultūros paminklai 4*, V., 1997, p. 61–64.
- Zabiela G.** Šeimyniškelių senkapio tyrinėjimai 1999 m., *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 335–337.
- Zalys S.** Vievio radinys, *Galvė 34*, Trakai, 1995 balandžio 28, p. 2.
- Аляксенас В.** К вопросу о монетах великого князя Литвы Ягайлы, *Восьмая всероссийская нумизматическая конференция. Москва 17–21 апреля 2000 г. Тезисы докладов и сообщений*, Москва, 2000, с. 100–101.

- Бектинеев Ш. И.** *Денежное обращение Великого княжества Литовского в XIII–XV вв.*, Минск, 1994.
- Волкайте-Куликаускене Р., Лухтан А.** Редкие монеты из восточной Литвы, *Советская археология* 4, Москва, 1981, с. 265–270.
- Даркевич В. Н., Соболева Н. А.** О датировке литовских монет с надписью «ПЕЧАТЬ» (по материалам Шанчайского клада), *Советская археология* 1, Москва, 1973, с. 83–95.
- Забела Г.** Городище Шаяминишкеляй – предполагаемое место замка Ворута, *Castellum, urbis et bellum*, Баранавічы, 2002, с. 131–145.
- Ильин А. А.** Монеты Великого княжества Литовского, *Классификация русских удельных монет*, Л., 1940, с. 14–20.
- Киркор А. К.** Монетное дело в Литве, *Труды Московского археологического общества* 2, Москва, 1869, с. 87–119.
- Козубовский Г.** К проблеме хронологии и распространения древнейших литовских монет на Украине, *Всероссийская нумизматическая конференция. 6–8 апреля 1994 г. Тезисы докладов*, Санкт-Петербург, 1994, с. 29–31.
- Лухтан А. Б.** Клад из Кернаве, *Советская археология*, 2, Москва, 1988, с. 251–256.
- Мельникова А. С.** *Русские монеты от Ивана Грозного до Петра Первого (история русской денежной системы с 1533 по 1682)*, Москва, 1989.
- Мухамадиев А. Г.** *Булгаро-татарская монетная система XII–XV вв.*, Москва, 1983.
- Сінчук І.** Пытання больш, чым адказаў, *Спадчина* 5, Мінск, 1994, с. 19–21.
- Соболева Н. А.** О денежных системах Великого княжества Литовского в XIV–XV вв., *Nuntius et historia. Pieniakdz Europy średniowiecznej*, Warszawa, 1985, s. 205–212.
- Федоров Г. Б.** Классификация литовских слитков и монет, *Краткие сообщения Института истории материальной культуры* 29, Москва, 1949, с. 64–75.
- Федоров-Давыдов Г. А.** *Монеты Московской Руси*, Москва, 1981.

SUMMARY

The late 14thc. Money Hoard of Vilnius Lower Castle

During the archeological investigation carried out in the territory of the Palace of Royal of Vilnius Lower Castle on 4–5 July 2002, there was found a unique hoard of the first coins of the Grand Duchy of Lithuania (GDL). The hoard contains sixty three coins of five different GDL coin types, a silver bars and a fused piece of silver. Coins (portrait / beast [lion]; rider / double cross in a shield) of the Grand Duke of Lithuania Jogaila (1377–1392) and of the Grand Duke of Lithuania Vytautas (1392–1430) with a spearhead and the legend *PEČAT* make up the greatest part of the hoard.

The hoard was found in the exterior of the northern building of the Palace of Royal, approximately 10 metres southeasterly from the southeastern corner of the New Arsenal (presently the National Museum of Lithuania, picture no. 2). It was found using a metal detector in the 2–2.5 metres depth in the stratum of the black charred log soil. The coins were spread within a radius of 1.5 metres; some of them were stuck together in two. Alongside with the coins of this hoard, a forged denar (penny) of the Grand Duke of Lithuania Alexander (1492–1560) was found in the upper stratum that allows to date back this stratum to the early 16th c. Thus, the archeological strata are not of the same age as the hoard. The hoard could have hidden or lost in another place whereas it must have got here during the construction when smoothing the earth's surface as, judging by the 14th–15th century's strata, there had been a slope in the place where the hoard was found, with its gentle side southwestward. The majority of the coins were damaged by fire or heat which witnesses that the hoard could have been hidden or kept in a nearby building and buried in a pile of firebrands during the fire.

Though discovery of any hoard of the first GDL coins is significant, however, this hoard proves to be unique. First, it is the first time that coins of five different GDL coin types are found in one place. So far almost all coin hoards (there are six known hoards of that age) have consisted of one GDL coin type except for the hoard found in Mitkiškės (district of Trakai) that contained coins of two GDL coin types. Coins of more than one type are not found even in the old graves. Second, all of them are very old coins. Up to now there have been known merely a few units of some types of these coins. Third, the hoard contains a coin

that numismatists have not known before. Finally, the coins of the hoard answer several questions on property and dating, raised by different investigators for a very long time; besides, they allow to more precisely date all the first GDL coins. Hoards of similar significance were found only in the late 19th c., however, they are not equal to this one as, in addition to the reasons that were already mentioned above, they were much smaller and did not survive separate coins being scattered in different collections.

The oldest GDL coins have been widely written about. Various investigators have been greatly interested in coins of that age as it is not clearly determined to which sovereigns they belonged, besides, neither the year or place of coinage is known, nor is the face value or sights of their legends. It would be much simpler if the old GDL coins had names of sovereigns and dates of coinage recorded. Still, a great number of authors attempted to speak up on this matter basing their opinions on certain arguments. In 1949 G. Fedorov declared the typology of the oldest GDL coins, dividing them into four types: (1) *Pečat*/ Spearhead; (2) Spearhead/ Columns; (3) Rider/ Columns; (4) Rider/ Double Cross in a Shield. This typology is followed by almost all investigators succeeding up to modern times, though, it is not acceptable any more due to the new coin types discovered and different coin attribution. Nevertheless, for the sake of convenience, the table introduces authors of significant works including the attribution and dating of their main four coin types (table 1).

Trilateral bars

The Silver bars of the hoard is half of a three-sided silver bars. It is 63.2 mm length and 16,7 mm height, cut depth is 0.9 mm, weight is 93.5 g. So far there have been known eight finding places of these bars in Lithuania (picture no. 9. *Places of finding trilateral silver bars*). They contained thirty-three halves of bars and only five whole bars of this type. The weight of the whole bars varies from 170.9 to 185.7 g, and the weight of the halves varies from 85 to 95 g. Silver makes 97.4–98.9% of their mass.

Trilateral silver bars are usually found together with the oldest GDL coins (picture no. 2) therefore, they are dated to the 14th–15th c. by the majority of authors. A more precise dating of these bars has not been settled yet. Most probably, trilateral silver bars first appeared in the late 14th c. (1386–1387) together with the oldest GDL coins. It is believed so because one does not know a hoard that contained both earlier GDL bars shaped in a semicircular stick and

trilateral bars. There had to be a span of time between them. Bars shaped in a semicircular stick were in circulation just up to the second half of the 14th c. The hoard found in Kernavė during archeological investigation in 1985 was extremely significant for the dating of bars shaped in a semicircular stick. It is believed that the hoard was hidden in 1365. Thus, it is probable that there was a twenty-year-span between the appearance of the old and new bars. Trilateral silver bars could have circulated till the late 15th c., but their production must have been very short. The bars could have been produced up to the early 15th c., but later their importance decreased significantly. This opinion is based on source-books and on the known money hoards. Six of the seven hoards, dated to the early 15th c., contained trilateral bars, and only one of fifteen hoards of the second half of the 15th c. contained bars. Since the middle of the 15th c. of Prag groats started to dominate in the money market that is confirmed by both source-books and the finds.

Coins

1. Coins with the Portrait and the Beast (Lion)

The majority of the hoard's coins (18 units) on the obvers portray a sovereign with a crown on the head and a hard-to-decipher legend in Latin or Cyrillic characters stamped in two dotted rims, and in the reverse there is a beast (lion) with a Tartar emblem of two interlaced hearts over its head. Up to now there have been known only five coins of this type.

These coins were first found in 1976 but they were not declared till 1981. This coin type is yet called Narkūnų type according to the place of finding: the coin was found during archeological investigation in Narkūnai mound (the district of Utena). Another coin was found accidentally in Utena and one more coin was found during archeological investigation in Šeimyniškėliai mound (the district of Anykščiai) (picture no. 15. *Places of finding coins with a portrait and a beast (lion)*). A coin whose place of finding is unknown is kept at the National Museum of Lithuania, and there was another one at Vilnius Byelorussian Museum.

After all the coins of the hoard had been investigated, it turned out that twelve of them have visible fragments of legend on the obvers; coins on whose obvers the legend is not seen are either broken off greatly or worn down. Only two coins of the hoard have a Gothic legend (no. 1, 2), and the rest have a Cyrillic legend. Though coins of this type make up the majority in the hoard, unfortunately, they do not help establish the legend of the obvers of the coins. It

could be said that coins of the latter hoard do not corroborate any legend reconstruction presented so far, on the contrary, they deny them. It will be possible to reproduce the true legend that girds the sovereign's portrait only after some new coins of this type have been found and having collated them with those already discovered. Coins with a Gothic legend differ greatly from other coins of this type. The portrait of the sovereign is realistic, made following the Western tradition while the portrait in coins with the Cyrillic legend is more stylized and closer to the Oriental tradition. However, a common feature of both portraits is that the sovereign is pictured with long shoulder-reaching hair and a crown on the head. Having made a more detailed investigation it was noticed that almost all coins have different dies except for the obverses of coins with a realistic portrait of the sovereign that do coincide. Obverses of four coins are unascertainable. Portrait of the sovereign is pictured very differently in the stylized coins.

Reverses can be divided into two main groups: (1) those with a beast whose heraldic direction is rightward, and (2) those with a beast whose heraldic direction is leftward. The hoard contains 9 coins of each group. Beasts of both groups are pictured with emblems either on a dotted or on a solid rim. Dies of no coin coincide (die of one coin is unascertainable). All the beasts are portrayed with their forepaw raised (left or right, depending on the direction of the picture). The majority of them look ahead (9 units), and only two of them are portrayed with their head turned towards the emblem; the rest are not established. The tails do not touch the emblems. All the emblems are pictured correctly. Having collated coins of the hoard with other five known coins of this type, it was established that all of them were made using different dies.

Metrological investigation of the coins is impeded by their poor condition. The size of the coins (except for the broken ones) is 13–15 mm with the average of 14.4 mm. The average weight is 0.35 g, barring five evidently broken off coins no. 2, 9–11, 18. However, all the coins are either worn out, or damaged by corrosion. Probably, the mean of the coins' weight could be more than 0.5 g. This opinion is supported by the previously known three coins that weight 1.04, 0.67 and 0.56 g. The weight of the heaviest coin is accidental that might have been added due to the imperfect coinage technique or because at that time they used to apply the *Al Marco* principle of coinage.

Judging by all the coins of this hoard, coins of this type can be dated to not later than the late 14th c. The composition of the coins in this hoard allows the opinion that they are the oldest ones, as, practically all of them were coined by different dies that is not characteristic of other coins of the hoard; besides, they

are mostly ruined. Coins of this type differ from other first GDL coins in that some of them have the legend written in Gothic letters. This could also let presume that these coins were the very first ones. The place of the coinage (of all the coins) could be only the capital Vilnius. The question arises of who coined them and whose picture is portrayed. Even though it is not possible to judge by the legend of the coins to whom they belonged, however, the head of a sovereign with a crown is clearly seen. As it was reasoned before, in the die used in 1407–1430 Vytautas is portrayed with a duke's cap, and the sovereign's portrait in the coin is pictured with a king's crown. It is known that Jogaila was the only king.

The reverse of the coin portrays a beast (lion) with a Tartar emblem over its head that symbolizes Russia ruled by Tartars. This is the expression of Jogaila's claim to all Russian duchies including those partially dependent on the Golden Horde. The lion (or the leopard) had the same symbolic meaning in Russia, too. It was the way to express the claim to rule all the Russian duchies.

Production of these coins could not be started before Jogaila became the king of Poland, as they portray a sovereign with a crown. The ceremony of crowning took place in Krakow on 14 March 1386; coins with his picture could have been forged after February 1387 when Jogaila arrived in Vilnius to christen Lithuania. Together with Jogaila there could arrive money masters from Krakow or other Central European town that were later replaced by local masters or by those that arrived from the East. The great variety of coin dies shows that either the process of coinage took longer or that they were coined using dies that were easily worn out, which would also say about the originating tradition of coinage. So, coins of this type can be dated to 1386–1387. All of them were of one nominal and weighed approximately 0.5 g; they seem to be coined from almost pure silver (assay will be carried out later).

2. Coins with the Fish–Ring and the Double Cross in a Shield

The second largest type of coins (16 units) in this hoard portrays a fish twisted into a ring (a symbol of Christianity) and the Cyrillic legend between two dotted edgings **КНЯЗЬ ЯГА** (the duke Jogaila). In the reverse there is a double cross in a shield girdled with ornament of dots or plait with two linear edgings around and a dotted edging between them.

So far there have been known just two coins of this type. One of them is from the private collection of S. Janušonis (now kept at the National Museum of Lithuania); it is believed that the coin was in Mitkiškės hoard found in 1933. The other coin was found in 1996 during archeological investigation in

Šeimyniškėliai mound (the district of Anykščiai) (picture no. 18. *Places of finding coins with a fish and a double cross*). The coins differ in their design. In one of them a double cross in a shield is girdled with a dotted ornament while in the other it is girdled with a plait ornament.

It was noticed that the very first coin of this type has a visible Cyrillic legend on one side, however, only after the second of the three visible letters had been found (**И(О)ГА**), the legend **КНЯЗЬ ИГАЙЛ** was restored. Undoubtedly, it allowed attribute these coins to Jogaila. It is a pity, but coins of this hoard neither confirm nor deny such a legend as the writing **ИГА** is seen just in one place (no. 24). In some other coins there can be seen separate letters. Most probably, the legend in coins of this type can be the same as in the other type of Jogaila's coins (rider/ double cross in a shield), that is, **КНЯЗЬ ИГА**.

According to their appearance, coins of this type that are in the hoard can be divided into two groups. The double cross in the shield on the reverse of the first group's coins is girdled with a dotted ornament while the second one is girdled with a plait (hearts) ornament. There are four coins of the first type in the hoard (no. 19–22), and there are 12 coins of the second type (no. 23–34). Reverses of two coins are forged using the same die (no. 20 and 22), and the reverse of one coin (no. 19) coincides with that of Mitkiškės hoard; besides, their obvers coincide, too. The plait ornament of the second group's coins is not pictured equally. Six coins contain clearly seen skilfully engraved ornaments (Tartarian single hearts, no. 24, 25, 27, 30, 31, 33), and the other six portray nothing but attempts to imitate them. This group contains several coinciding reverses (no. 25 and 30); there are no big differences in the obvers of both groups. The symbol of a fish twisted into a ring is girdled with a dotted edging with the legend behind it. In almost all the coins there are three (sometimes four, no. 33) dots between the fish's head and its tail. Some coins are dotted in other places, too, like between the head and the body (no. 19, 21), in the ring (no. 19), and on the head (no. 19–21, 23, 29, 33). There are only two coinciding obvers (no. 30 and 31) and coins that have already been mentioned above (no. 19) with the coin of Mitkiškės hoard. Thus, obvers of all the eighteen known coins of this type were coined using sixteen dies, and their reverses were made using fifteen dies; coins of the first group were coined by three dies, and those of the second by twelve. The repetition of the dies in such a small quantity of coins shows that the emission of the coins was very scarce. There can be noticed some big similarities among the obvers that shows dies being engraved by the same master. It also witnesses that there were very few coins of this type.

Metrological investigation of the coins (as well as the coin type discussed above) is impeded by their poor condition. The size of the coins is 12.0–14.4 mm with the average of 13.2 mm. The weight differs from 0.066 (part of a coin) to 0.450 g. Despite the broken off coins (no. 20–22), the average weight is 0.316 g. However, all the coins have lost a bigger or a smaller part of their mass. Two previously known coins of this type weigh 0.417 g (that of Mitkiškės) and 0.615 g (that of Šeimyniškėliai). Thus, the average weight of coins of this type could be approximately 0.5 g.

Judging by the design of these coins, they can surely be bound with the introduction of Christianity, and the small quantity of the coins shows the short period of the coinage. As it was mentioned before, the symbol of a fish-ring could be chosen when the Pope Urban VI (1378–1389) officially declared Lithuania a catholic country on 17 April 1388. The use of this symbol had to merely propagate the GDL as recognized and protected by the Pope. Therefore, coins of this type should not be dated to earlier than 1388.

3. Coins with the Rider and the Double Cross in a Shield

Fourteen coins of the hoard have a rider and a spearhead portrayed in the obvers. The heraldic riding direction is rightward. The Cyrillic legend in the two-lined dotted edging says: **КНѧЗЬ ІАГА ПІ** (sign of the duke Jogaila). On the reverse there is a double cross in a shield and a Cyrillic legend on the two-lined dotted edging: **КНѧЗЬ ІАГА ПІ**. According to G. Fedorov's classification (1949) coins of this type belong to type 4.

So far there have been known approximately fifty coins of this type (picture no. 23. *Places of finding coins with a Rider and a double cross*). However, there are known only two coins made by the same die as those of the hoard. One of them that was in the collection of S. Janušonis (found in Mitkiškės hoard) is now kept at the National Museum of Lithuania, and the other coin that was in the collection of a Vilnius collector is now kept at the Museum of the Bank of Lithuania. The coin found in the graveyard of Kriveikiškės (Kernavė) is very similar to the latter ones.

The legend of the hoard's coins is completely decipherable for the first time: **КНѧЗЬ ІАГА ПІ (КНѧЗЬ ІАГАЙЛО ПЕЧАТЬ / sign of the duke Jogaila)**. This legend is engraved on both sides of the coin. Numismatists have not decided which side of the coin is principal. Coins of the hoard show that both sides could be principal as there is the name of a sovereign on either of them. However, the legend of the previously – discussed coin type with a fish-ring and a double cross

in a shield (with the name of a sovereign) is just on one side, namely, on that with the symbol of a fish-ring. Consequently, in the coins of this type the principal side is not a double cross in a shield but a rider that is probably the picture of the sovereign Jogaila.

Coins of this type in the hoard are very similar in their appearance and can be attributed to one subtype (to the Rider with a spearhead. The heraldic riding direction is rightward), however, a more detailed investigation shows that there were used several different dies in the coinage. In the legend of most of the coins (9 units, no. 35–43) there is a letter **K** over the word **КНЯЗЬ**. One of these coins has been re-coined (no. 43). Obverses of all the coins were made using the same die. In the legend of three coins (no. 44–46) there is a letter **H** over the rider's head. Obverses of these coins were also made by the same die. The coins from both groups can be distinguished by the ornament of three dots over the point of the spearhead. Dies of the other two coins' obvers differ more from those discussed. They do not have the ornament of three dots, and legends are hardly seen due to the enlarged diameter of the inner circle by 1 mm (\varnothing 11 mm). Both coins are of different dies. In one of them hooves of the horse are oblong (no. 48) while in the other they are round (no. 47). Thus, obverses of this coin type were made using four dies.

Reverses of coins are very similar, too however, the variety of their dies is much greater. In fourteen coins the legend is clearly decipherable; it starts at the bottom of the shield at the vertical line of the double cross: **КНЯЗЬ**. The word **КНЯЗЬ** ends at the upper part of the shield. The following word **ИАГА** starts at the upper part of the vertical line of the double cross. There is a rhomb or a cross at the transverse cross-pieces. Further, there is a letter **II** and a small ball. On all these coins, except for one (no. 46), there are three lily-formed signs that are pictured in the middle of the inner circle, on the sides of the shield and over the shield. Only three coins were made by the same die. One of the main distinguishing signs is the place of the letter **IA**. In the first group of three coins (no. 38–40) the beginning of the letter **IA** coincides with the vertical line of the double cross; there is also a cut in the middle of the letter **3**. In the second group of three coins (no. 35–37) the letter **IA** is pictured over the vertical line of the double cross; there is a small dash in the upper part of the vertical line, and the lower part of the vertical line is not perpendicular to the bottom of the armorial shield. Besides, on one coin (no. 41) the letter is portrayed over the vertical line of the double cross whereas the lower part of the vertical line is perpendicular to the armorial shield. On the coin no. 42 the letter **IA** starts over the vertical line of the double cross,

and the very letter is stretched. It is more difficult to establish the die-type of of the re-coined coin (no. 43), however, the size of the small ball (distinguishable feature) shows it to be of a different die. Reverses of three coins with the same obvers dies were coined by two dies. On two coins (no. 44 and 45) the bigger part of the letter **IA** is pictured up to the vertical line of the double cross, and on another one (no. 46) there is no shield on the sides nor signs over the shield left. Dies of two coins' reverses as well as their obvers differ most. On one coin (no. 47) there are four dots pictured on the armorial shield, and yet several dots are pictured on the exterior of the armorial shield. On another coin (no. 48) dots are pictured just on the exterior of the armorial shield: there are two dots on the side and one more over the shield. Thus, reverses were made using nine dies.

One of three previously known similar coins (that of Mitkiškės) was coined by the same dies as three coins of the hoard (no. 35–37). The obvers and the reverse of the coin that is at the Museum of the Bank of Lithuania were coined by new dies as well as the third coin (that of Kernavė) was.

Investigation of the dies draws several conclusions and presumptions. Obvers of twelve coins of the hoard (coins no. 47 and 48 are excluded as they do not have equivalents) and obvers of thee previously known similar coins were coined by four dies (I–10; II–3; III–1; IV–1). Meanwhile reverses were coined by eleven dies. The great variety of reverses' dies shows that lower dies were obvers (the rider), and upper dies were reverses (the double cross in the shield). Upper dies were worn down much more quickly than lower ones due to the direct blow of a hammer. According to some sources of literature, the upper die was worn down two or three times faster when coining by hand. It is credible that due to the quick wear of upper dies there could be engraved simpler pictures on them that demanded less expenditure of labour. Coins of this type have an armorial shield with a double cross, and the majority of dies have this very picture. Very similar obvers that differ only by minor details, show that coins were made using the same club of a die (billet) taking off remains of a worn out or destroyed die but leaving certain marks that could serve as a mould for a new die.

Of all the hoard's coins, this type serves best for metrological investigation, though their condition is not ideal either. The size of the coins differs from 15.0 to 17.3 mm with the average of 16.2 mm). The weight reaches from 0.328 (the corroded) to 0.697 g (excluding the broken coin) with the average of 0.554 g. The average without the coroded coin is 0.573 g. Previously known coins made by the same dies weigh 0.743 and 0.37 g (the broken), and the coin from Kernavė that is similar to coins of this type weighs 0.371 g.

Coins of this type should be dated to 1388–1392.

4. Coins with the Spearhead, the Cross and the legend *PEČAT*

Thirteen coins of the hoard have a spearhead and a cross pictured on the obvers, and on the reverse there is a circular Cyrillic legend **ПЕЧАТЬ** (Pečat) written after the hand of the clock. Coins of this type are traditionally attributed to the type 1.

There had been found approximately 120 coins of this type (picture no. 28. *Places of finding coins with a spearhead and the legend PEČAT*). These coins were first described in 1835 by T. Narbutas who was followed by J. Reichel. Later, these coins were mentioned by numerous authors.

Coins of this type that are in the hoard are similar in their appearance however, they can be clearly divided into two groups. Coins of the first group (4 units) are bigger with a longer legend **ПЕЧАТЬ**, and coins of the second group (9 units) are smaller with a shorter legend **ПЕЧАТЬ**. Obverses of the first group were coined by two different dies. On three coins (no. 49–51) perches of the spearheads are wide, and one coin has it narrow (no. 52). The cross on the latter coin gets wider at its tips, which is not characteristic of the other three coins. Reverses of all the four coins were coined by one die. Very clear distinguishable features of the coins are three dots among the letters (the dots are over **П**, between **П** and **Е**, and inside **Я**).

A greater variety of dies is characteristic of the second group's coins. The spearhead on the obverses of one coin (no. 53) has the form of a rhomb, and crosses on three coins (no. 54–56) have dots on their tips; it might be that one more coin (no. 57) is of the same die. The cross on the rest four coins (no. 58–61) is closer to the spearhead, its cross-piece has the form of a rhomb, and it becomes pointed at the tips. Reverses of the second group can be distinguished according to the letter's **Е** leaning angle with respect to the letter **П**. There can be distinguished leaning angles of 90°, 135° and 180°. There are three coins (no. 53–55) with the smallest leaning angle; they were coined by two different dies. On one of them the bottom of the letter **А** is not connected, and the letter **Т** is turned almost vertically in respect to the letter **П**. There are two coins (no. 56, 57) with the leaning angle of 135°; they were coined the same die. There are four coins (no. 58–61) with the biggest leaning angle (180°). Even though their poor condition does not allow to clearly establish if they were coined by the same die, however, there has not been noticed any big difference which shows that they could be coined by the same die. All the coins of this group were coined by three dies of obvers and four dies of reverse.

Coins of the first group were coined using more obvers dies (2 and 1), and coins of the second group were coined with more reverse dies (4 and 3), though the difference is just one unit. It is impossible to establish which of the dies was the lower one and which of them was the upper as there are too few coins of this type and the variety of dies is very little. Investigating coins of Šančiai hoard it was established that the lower die was the obvers (the spearhead), and the upper die was the reverse (the legend). Probably, our hoard's coins of this type were coined in the same way. The results of the investigation of Šančiai hoard showed that both dies were used just for a very short period, as the difference between the coined units is very slight. The small difference of the dies of our hoard's coins confirms the fact that dies did not last long. It is also confirmed by the fact that the bigger part of the coins in both hoards are coined by connected dies. The majority of Šančiai hoard's coins were coined by one pair of dies (22 units out of 88 units: 25%), and there are twenty nine coins made by connected dies. Our hoard contains eight coins (61%) (no. 49–52, 54–57) made by connected dies. The abundance of connected dies shows not only the short duration of dies but also the fact that coins had been made not long ago before the hoard was hidden. Early date of coinage means a great variety of coins. The composition of our hoard's coins shows that there are two coins (11%) with a portrait of connecting dies, five coins (31%) with a fish-ring and twelve coins (85%) with a rider and a double cross in a shield. Thus, the latest coins in the hoard are those with a spearhead and a cross, and with a rider.

Metrological investigation of almost all the coins is impeded by their poor condition. The size of the bigger coins is 14.6–15.5 mm with the average of 14.85 mm, and the size of the smaller coins is 12.5–14.2 mm with the average of 13.2 mm. Reliable data of the coins' weight can be drawn just from half of the coins. Bigger coins weigh 0.622 and 0.908 g (excluding no. 50–51), and smaller ones weigh 0.453–0.630 g (excluding no. 54, 55, 60, 61) with the average of 0.577 g. Considering that the latter coins were also damaged, the weigh of the bigger coins must have been approximately 1 g, and that of the smaller coins must have been 0.6 g.

In the course of time dating of coins of this type varied greatly. There are two different opinions formed on this subject: (1) these coins are the oldest ones that were coined either by Algirdas till 1377 or by Jogaila till 1386; (2) the coins were made by Vytautas in 1392–1396 and in 1401–1413. The division of these coins into groups of two periods was caused by their evident separation into two groups that differ by their weight and diameter. The coin hoard of Vilnius

Lower Castle shows that the big and the small coins of this type circulated at the same time. The difference of weights and sizes must have been caused by an imperfect technique of coinage (coins were made from cut silver wire) rather than by different ages of coinage or currency reforms. There must have been applied the *Al Marco* principle of coinage where from a certain amount of silver a certain amount of coins was made despite different weights of each coin. It is confirmed by the four big *PEČAT* coins of the hoard that were coined by almost identical dies and whose weight differs greatly. Big differences in weight of the same nominal coins in that period were also characteristic of Poland, the Golden Horde and Russia where weight of the same coins differed double.

Having narrowed dating limits of these coins, yet, it should be made clear whose property they were as well as their dating. So far they have been dated referring to investigations of other hoards' coins. On the grounds of pennies of Peter I Mushat of Moldavia (1375–1391) that were found in Šančiai hoard, some authors attribute coins of this type to Algirdas, others attribute them to Vytautas. The dating differed from the year 1377 to 1396. Imprecise dating of Moldavian coins caused the same limits of dating.

After looking through the coins of our hoard and comparing them with other hoards' coins, we can say that most of the coins are of relatively good state which would be hardly possible if coins of this type were made before 1377, that is, if they had circulated ten years longer than other coins of the hoard. As it was mentioned above, the abundance of connected dies shows that these coins circulated a short span of time. Dating of these coins to before 1386 is hardly possible because the small cross, pictured on the obvers next to the spearhead can only mean a christened sovereign. Jogaila and Vytautas were baptized in 1386. True Vytautas was also baptized in 1383, however, coinage is hardly possible in an unstable political situation of war. Therefore, these coins could be forged only after 1386. The coins cannot be attributed to Jogaila since he used a dynastic sign (double cross) in his coins and wrote his name and title, while coins of the latter type are anonymous. Only Jogaila's vicegerent in the GDL could use such coins. Such vicegerents were only Skirgaila (1387–1392) and Vytautas (from 1392). These coins cannot be ascribed to Skirgaila because during the period when he was a vicegerent there had to be produced Jogaila's coins. Besides, the coinage technique differs a lot that shows that the coins could not be forged at the same time as those of Jogaila. These coins had to be made by different masters unless they were not coined in Vilnius that is hardly probable. An important fact that these coins could belong to Vytautas is that this hoard

did not contain coins with Gediminas posts on the obvers and a spearhead with a cross on the reverse that are much more abundant and found more frequently. Some authors attribute coins of this type (type 2) to Kęstutis. However, their absence in the hoard again confirms the most recent opinions that coins with posts and a spearhead with a cross were coined in the 15th c. and belonged to Vytautas. Use of the same sign (spearhead with a cross) on different coins can be related to one sovereign: Vytautas.

The spearhead on the coins could have symbolize the Duchy of Trakai (Patrimony of Vytautas), the one Vytautas greatly fought for. The emblem of the Duchy of Trakai portrayed a pedestrian warrior with a spearhead in one hand and the other hand leant against a standing shield. Technically it was difficult to picture the whole emblem of the Duchy of Trakai on coins of that age, besides, it would contradict the rights of a vicegerent, as portrait of a warrior was bound with a certain person. A separate element of the emblem was widely used on coins in other countries, too. The symbol of a spearhead was simple though expressive. That was both an arm and a symbol of rule (sceptre). Thus, coins with a spearhead, a cross and the legend *PEČAT* could not be dated to before 4 August 1392 when Vytautas received Trakai back. The coinage must have lasted for a short time because there are known few finding places, and the coins were found in small quantities. Vytautas' coins that were forged later have his personal sign the Columns of Gediminaičiai. Vytautas started to use this sign in 1397; a sign of Vytautas dated to 23 January 1397 has a rider that holds a shield with posts on it. Therefore, it is impossible that Vytautas used a spearhead as his personal sign after the year 1397; coins with a spearhead, a cross and the legend *PEČAT* should be dated to approximately 1392–1396.

5. Coins with the Beast (Lion) and the Eagle

In addition to the previously discussed coins, the hoard contained one coin of a new type. That is a coin that has an eagle and a Cyrillic legend on one side, and a beast (lion) with a hard-to-decipher legend on the other. As well as all the oldest GDL coins, this coin was made of silver wire, it is oval with the diameter of 13.9 mm. The coin weighs 0.264 g. This coin is not worn down at all, and, if the edge of the coin was not broken, it would weigh over 0.3 g.

The eagle on this coin is very similar to those pictured on Polish coins. The heraldic direction of its head is rightward as well as it is in Jogaila's coins. However, it differs from those pictured in Polish coins in that it is without a crown. Portrayal of an eagle was characteristic of Polish coins before Jogaila as

well as of Jogaila's first Polish coins forged till 1389. The eagle is put in the circle of dots, in whose exterior a legend is spread around. There are two letters that can be clearly seen. The beast is an animal on all fours, portrayed with its muzzle turned to the tail. The beast as well as the eagle is put in the circle of dots, in whose exterior an unidentified legend is spread around.

Another coin of this type was found later (20 September 2002) in the same place of the canal as the hoard, only in the stratum of the late 14th c. This coin was made by different dies than the coin of the hoard, however, there are no big differences between both coins. The diameter of the coin is 14.5 mm, and the weight is 0.278 g; unfortunately, the coin is corroded and broken off.

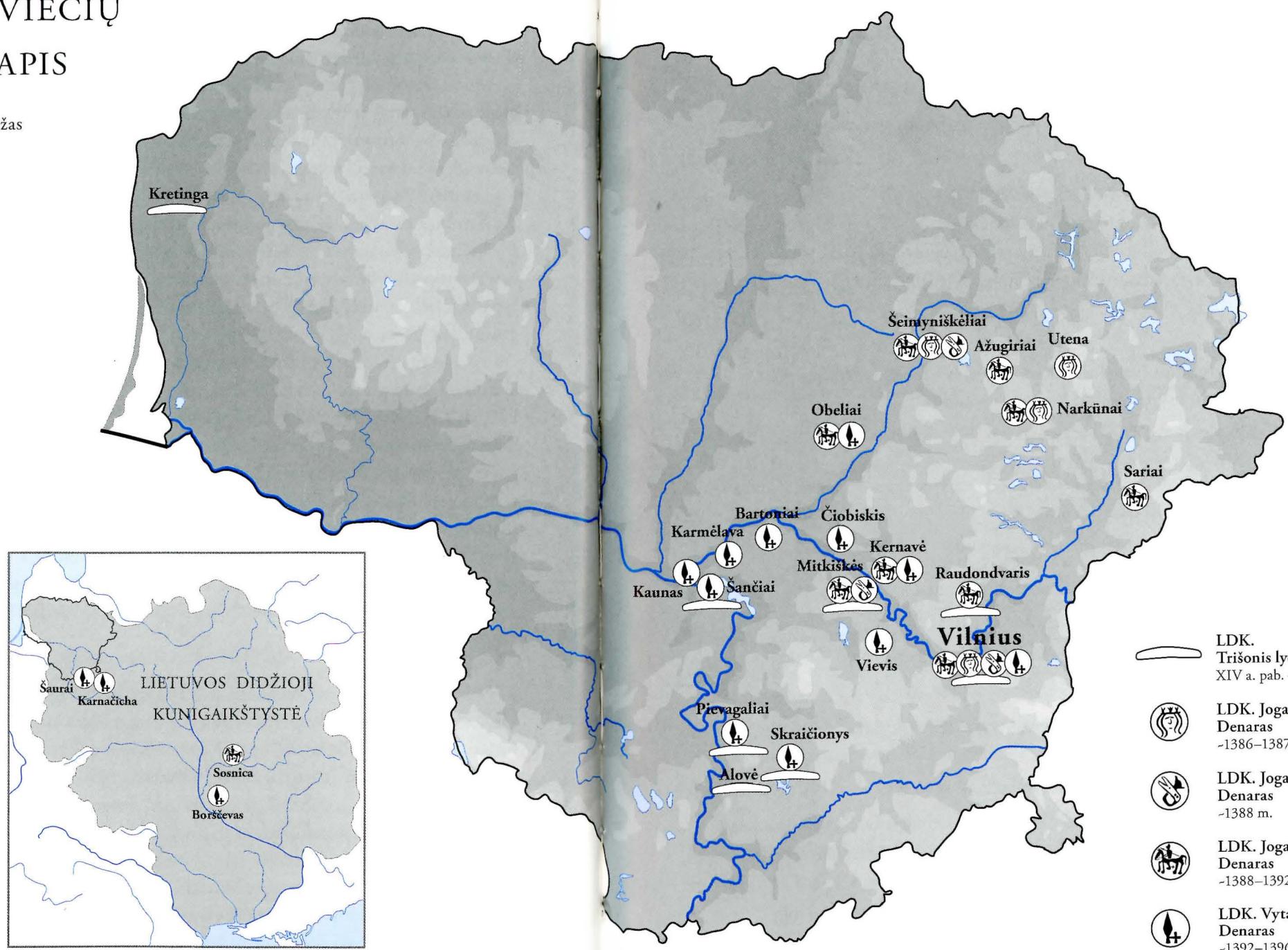
Symbols used on the coin show that it was not a GDL coin; nevertheless, the manner of coinage (it was made of silver wire and not of a billet) shows that this coin was not Polish or from the Red Russia. It is a new previously unknown type of GDL coins. Judging by the composition of the hoard's coins, this one can be dated from 1386 to the late 14th c. However, we can hardly bind this coin with Vytautas as the way of its coinage is close only to Jogaila's coins. Besides, the use of an eagle can be also bound only with Jogaila's becoming the King of Poland. Therefore, this coin should be dated up to 1392 and attributed to Jogaila. Judging by some known Polish analogies of picturing an eagle, dating of the coins narrows up to the year 1389. Symbols of the coin could mean the amalgamation of Polish (the Eagle) and the Russian lands of GDL (the Beast [Lion]) that happened only after Jogaila had become the King of Poland. Coinage of this coin type could be thus associated with this event. The fact that coins of this type have been unknown up to now shows that the period of the coinage was very short. Thus, this coin should be dated to approximately 1386–1387.

6. Czech Groats

The ultimate coin of the hoard is a fragment (1/8 part) of a Czech groats. Only on one side of it there is a visible piece of a lion's tail. Judging by the stylistics (the relation of the tail and the mane) it could be a groats of the King Charles I (1346–1378) or the King Wenceslas IV (1378–1419). This groats must have been cut and fitted by its size and weight to GDL coins. The material of other known hoards that contained half-cut and quarter-cut pennies or pennies with cut edges prove this fact. The quarters of pennies weigh 0.6–0.8 g, while the fragment of a groats found in the hoard weighs only 0.122 g with clear evidence that it used to be bigger (its edges are broken).

LYDINIŲ IR MONETŲ RADIMVIEČIŲ ŽEMĖLAPIS

Sudarė Gytis Grižas

KATALOGAS

Lydiny

LDK. Trišonio lydinio pusė (poltina). XIV a. pab. – XV a. pr.

Ilgis – 63,2 mm, plotis – 15,0 mm, aukštis – 16,7 mm, griovelio gylis – 0,9 mm, masė – 93, 500 g

Monetos

LDK. Jogaila. Denaras. ~1386–1387 m. Ø ~13–15 mm, p ~0,5 g

I grupė

Av.: portretas gotikinis (smailus veidas), gotikinė legenda ... (N arba H) A...

Rv.: žvėries (liūto) kryptis heraldiškai į kairę, tamga.

1.1–I. 15,5 mm, 0,579 g, ašių santykis – 240° (apdilusi).

2.2–I. 15,0 mm, 0,288 g, 270° (aplūžusi).

II grupė

Av.: portretas stilizuotas, legenda kirilica tarp dviejų taškinių apvadų.

Rv.: žvėries (liūto) kryptis heraldiškai į dešinę, tamga.

3.3–II. 14,1 mm, 0,520 g, 80°, legendos fragmentai.

4.4–II. 14,3 mm, 0,446 g, 290° (Av. nudiles), žvėries liemuo išlenktas.

5.5–II. 14,5 mm, 0,396 g, 170°, legendos fragmentai.

6.6–II. 15,2 mm, 0,349 g, 15°, legendos fragmentai ... I A V..

7.7–II. 14,0 mm, 0,299 g, 325°, Rv.: aplinkui taškinis apvadas, žvėris ilgu kaklu.

8.8–II. 13,2 mm, 0,246 g, 0°, Av.: legendos fragmentai; Rv.: ištisinis apvadas, tamga atsiskyrusi nuo uodegos.

9.9–II. 11,5 mm, 0,216 g, 320° (?) (aplūžusi), Av.: legendos fragmentai; Rv.: žvėris (liūtas) žiūri į tamgą.

10.10–II. 13,0 mm, 0,124 g, 0° (?) (dvi dalys).

11.11–II. 9,4 mm, 0,111 g, 180° (fragmentas).

III grupė

Av.: portretas stilizuotas, legenda tarp dviejų taškiniai apvadu.

Rv.: žvėries (liūto) kryptis heraldiškai į kairę, tamga.

- 12.12–III. 13,9 mm, 0,452 g, 150°, legendos fragmentai, abipus portreto po 3 taškus.
- 13.13–III. 14,6 mm, 0,330 g, 130°, legendos fragmentai; Rv.: tamgoje yra taškai, taškinis apvadas.
- 14.14–III. 14,7 mm, 0,317 g, 185°.
- 15.15–III. 15,1 mm, 0,307 g, 295°, legendos fragmentai.
- 16.16–III. 15,1 mm, 0,223 g, 165° (aplūžusi), Av.: legendos fragmentai; Rv.: žvēris ilgu kaklu, žiūrintis į tamgą.
- 17.17–III. 13,3 mm, 0,201 g, 270° (aplūžusi).
- 18.18–III. 12,4 mm, 0,091 g, 260° (aplūžusi).

LDK. Jogaila. Denaras. ~1388 m. Ø ~12–14 mm, p ~0,5 g

I grupė

Av.: susuktos į žiedą žuvies simbolis, legenda kirilica: **КНЯЗЬ ИАГА**

Rv.: dvigubas kryžius skyde, aplinkui yra iš taškų sudaryti du ratai.

- 19.1–I. 12,4 mm, 0,282 g, 15° (išlūžusi), legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 3 taškai.
- 20.2–I. 12,1 mm, 0,141 g, 290° (aplūžusi), legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 3 taškai.
- 21.3–I. 13,1 mm, 0,129 g, 0° (pusė monetos), legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 3 taškai.
- 22.4–I. 11,0 mm, 0,066 g, 155° (dalis monetos), legendos fragmentas.

II grupė

Av.: susuktos į žiedą žuvies simbolis, legenda kirilica: **КНЯЗЬ ИАГА**

Rv.: dvigubas kryžius skyde, aplinkui ornamentas ir iš taškų sudarytas ratas.

- 23.5–II. 13,8 mm, 0,450 g, 45°, legendos fragmentas.
- 24.6–II. 13,0 mm, 0,371 g, 0°, legendos fragmentas – **ИАГА**; Rv.: abipus dvigubo kryžiaus yra po tašką.

- 25.7-II. 13,2 mm, 0,352 g, 90°, legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 3 taškai.
- 26.8-II. 13,1 mm, 0,350 g, 20°.
- 27.9-II. 13,6 mm, 0,339 g, 275°, legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 3 taškai.
- 28.10-II. 13,0 mm, 0,297 g, 0°, legendos fragmentas.
- 29.11-II. 12,4 mm, 0,290 g, 215°, legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra taškai.
- 30.12-II. 13,2 mm, 0,289 g, 225°, legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 3 taškai.
- 31.13-II. 13,8 mm, 0,282 g, 195°, legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra taškai.
- 32.14-II. 14,4 mm, 0,278 g, 70°, legendos fragmentas.
- 33.15-II. 12,0 mm, 0,272 g, 135°, legendos fragmentas, tarp žuvies galvos ir uodegos yra 4 taškai.
- 34.16-II. 14,3 mm, 0,266 g, 315°, legendos fragmentas.

LDK. Jogaila. Denaras. ~1388–1392 m. Ø ~15–17 mm, p ~0,5 g

I grupė

- 35.1-I/a. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **КНΑЗъ ... П о**
 Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:
КНΑЗъ ... П
 17,3 mm, 0,697 g, 115°.
- 36.2-I/a. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: ... **ΔЗъ И... + П о**
 Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:
КНАЗъ ИГА Δ ...
 15,5 mm, 0,619 g, 185°.
- 37.3-I/a. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **КН... ... о**

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica: **К...**

...◊ П

15,? mm, 0,158 g, 220° (trys dalys).

- 38.4–I/b. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **...АЗЬ ИА...**

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:

...ЗЬ ИАГА ◊ П

16,6 mm, 0,634 g, 250°.

- 39.5–I/b. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **КНАЗ...** **...А + П о**

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:

КНАЗ... ИАГА ◊ П

16,4 mm, 0,582 g, 15°.

- 40.6–I/b. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **...Ь ИАГА + ...**

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:

К...Ь ИАГА ◊ П

16,0 mm, 0,409 g, 105°.

- 41.7–I/c. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **...Ь ИАГА + П**

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:

КНАЗЬ ИАГА ◊ П о

15,0 mm, 0,626 g, 215°.

- 42.8–I/d. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **...ИАЗ ИА...**

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica: **...Ь ИАГА ◊ П ◊**

15,3 mm, 0,478 g, 160°.

- 43.9–I/e. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: **КНАЗ... ... ◊ П о** (perkalta).

Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:

...АЗЬ ИАГ... (perkalta).

16,6 mm, 0,440 g, 90°.

II grupė

- 44.10-II/a. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: ...**ѧՅ**... ...**ѧՅ** + ...
Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:
...**ѧ** ...**ѧ** ♫ **Ѱ**
15,2 mm, 0,613 g, 225°.
- 45.11-II/a. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose yra 3 lelijos (**Ψ**), legenda kirilica: ...**ѧՅՅ** **ѧՐ** ♫ **Ѱ** **օ**
Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:
ԿՆԱՅՅ ...
16,9 mm, 0,589 g, 80°.
- 46.12-II/b. Av.: dvigubas kryžius skyde, legenda kirilica: **ԿՆԱՅՅ**... ...**ѧՅ** + **Ѱ** **օ**
Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica:
...**ѧՅՅ** **ѧՐ**...
16,0 mm, 0,693 g, 270°.

III grupė

- 47.13-III. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose taškai, viduje 4 taškai, legenda kirilica: ...**Ւ**... + **Ѱ** **օ**
Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica: ...
15,6 mm, 0,500 g, 70°.

IV grupė

- 48.14-IV. Av.: dvigubas kryžius skyde, skydo šonuose taškai, legenda kirilica: ...
Rv.: raitelio su ietimi kryptis heraldiškai į dešinę, legenda kirilica: ...
15,2 mm, 0,328 g, 140°.

LDK. Vytautas. Denaras. ~1392–1396 m.

I grupė. Ø ~14,5–15,5 mm

Av.: ietigalis su heraldiškai kairėje esančiu kryžiumi.

Rv.: legenda kirilica užrašyta pagal laikrodžio rodyklę: **ПԵՅАТЬ**. Tarp aidžių yra trys taškai: virš **Ѱ**; tarp **Ѱ** ir **Ե**; viduje **Յ**

- 49.1–I/a. 14,6 mm, 0,908 g, 195°.
 50.2–I/a. 14,6 mm, 0,451 g, 200° (korodavusi).
 51.3–I/a. 14,7 mm, 0,314 g, 215° (aplūžusi).
 52.4–I/b. 15,5 mm, 0,622 g, 210°, averse vaizdas susidvigubinęs.

II grupė. $\varnothing \sim 12,5\text{--}14,0$ mm, p $\sim 0,6$ g

Av.: ietigalis su heraldiškai kairėje esančiu kryžiumi.

Rv.: legenda kirilica užrašyta pagal laikrodžio rodyklę: **ИЕYАТ**

a) raidė **Е** raidės **И** atžvilgiu pasvirusi 90° kampu.

53.5–II/a1. 13,0 mm, 0,576 g, 225°, atmaina (jitrūkusiu šonu).

54.6–II/a. 13,4 mm, 0,367 g, 225°.

55.7–II/a. 12,5 mm, 0,333 g, 185° (aplūžusi).

b) raidė **Е** raidės **И** atžvilgiu pasvirusi 135° kampu.

56.8–II/b. 13,3 mm, 0,630 g, 240°.

57.9–II/b. 13,5 mm, 0,611 g, 275°.

c) raidė **Е** raidės **И** atžvilgiu pasvirusi 180° kampu.

58.10–II/c. 14,2 mm, 0,614 g, 195°.

59.11–II/c. 13,6 mm, 0,453 g, 245°.

60.12–II/c. 12,8 mm, 0,377 g, 220°.

61.13–II/c. 12,8 mm, 0,277 g, 205° (aplūžusi, korodavusi).

LDK. Jogaila. Denaras. $\sim 1386\text{--}1387$ m. $\varnothing \sim 14\text{--}15$ mm

Av.: žvėris (liūtas) taškiname apvade, legenda.

Rv.: erelis taškiname apvade, legenda kirilica: ...**Г(А?)...**

62. 13,9 mm, 0,264 g, 270°.

Čekija. Karolis I (1346–1378) arba Vaclovas IV (1378–1419). Grašis.

63. 8,5 mm, 0,122 g (fragmentas).

I

2

3

31 pav. Pinigų lobis iki restauravimo:

- 1 – monetos su žvėrimi (liūtu), 2 – monetos su žuvimi-žiedu, 3 – monetos su dvigubu kryžiumi skyde, 4 – monetos su įrašu „PEČAT“, 5 – nenustatytyos monetos, 6 – moneta su žvėrimi (liūtu), 7 – trišonis lydinys. M 1:1

4

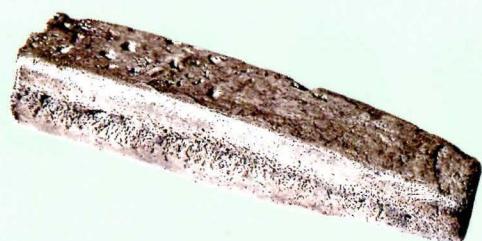
5

6

7

LDK. Trišonio lydinių pusė. XIV a. pab. – XV a. pr.

1:1

LDK. Jogaila. Denaras. ~1386–1387

1.1-I

2.2-I

3.3-II

1:1

3:1

4.4-II

5.5-II

6.6-II

3:1

1:1

7.7-II

8.8-II

9.9-II

1:1

3:1

10.10-II

11.11-II

12.12-III

3:1

1:1

13.13-III

14.14-III

15.15-III

1:1

3:1

16.16-III

17.17-III

18.18-III

3:1

1:1

LDK. Jogaila. Denaras. ~1388

19.1-I

20.2-I

21.3-I

1:1

3:1

22.4-I

23.5-II

24.6-II

3:1

1:1

25.7-II

26.8-II

27.9-II

1:1

3:1

28.II-II

29.II-II

30.III-II

3:1

1:1

31.13-II

32.14-II

43

33.15-II

1:1

3:1

34.16-II

35.1-I/A LDK. Jogaila. Denaras. ~1388-1392

36.2-I/A

3:1

1:1

37.3-I/A

38.4-I/B

39.5-I/B

1:1

3:1

40.6-I/B

41.7-I/C

42.8-I/D

3:1

1:1

43.9-I/E

44.10-II/A

45.11-II/A

1:1

3:1

46.I2-II/B

47.I3-III

48.I4-IV

3:1

1:1

— LDK. Vytautas. Denaras. ~1392–1396 —

49.1-I/A

50.2-I/A

51.3-I/A

1:1

3:1

52.4-I/B

53.5-II/A1

54.6-II/A

3:1

1:1

55.7-II/A

56.8-II/B

57.9-II/B

1:1

3:1

58.IO-II/C

59.II-II/C

60.I2-II/C

3:1

1:1

61.13-II/c

62

LDK. Jogaila. Denaras. ~1386–1387

63

Čekija. Grašis. ~1346–1419

1:1

3:1

MONETOS

LDK. Jogaila. Denaras. ~1386–1387 m. Ø ~13–15 mm, p ~0,5 g

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
1.1–I.	15,5 mm	0,579 g	240°		NL 112–2
2.2–I.	15,0 mm	0,288 g	270°	aplūžusi	NL 112–3
3.3–II.	14,1 mm	0,520 g	80°		NL 112–4
4.4–II.	14,3 mm	0,446 g	290°		NL 112–5
5.5–II.	14,5 mm	0,396 g	170°		NL 112–6
6.6–II.	15,2 mm	0,349 g	15°		NL 112–7
7.7–II.	14,0 mm	0,299 g	325°		NL 112–8
8.8–II.	13,2 mm	0,246 g	0°		NL 112–9
9.9–II.	11,5 mm	0,216 g	320°(?)	aplūžusi	NL 112–10
10.10–II.	13,0 mm	0,124 g	0°(?)	dvi dalys	NL 112–11
11.11–II.	9,4 mm	0,111 g	180°	fragmentas	NL 112–12
12.12–III.	13,9 mm	0,452 g	150°		NL 112–13
13.13–III.	14,6 mm	0,330 g	130°		NL 112–14
14.14–III.	14,7 mm	0,317 g	185°		NL 112–17
15.15–III.	15,1 mm	0,307 g	295°		NL 112–15
16.16–III.	15,1 mm	0,223 g	165°	aplūžusi	NL 112–16
17.17–III.	13,3 mm	0,201 g	270°	aplūžusi	NL 112–18
18.18–III.	12,4 mm	0,091 g	260°	aplūžusi	NL 112–19

LDK. Jogaila. Denaras. ~1388 m. Ø ~12–14 mm, p ~0,5 g

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
19.1–I.	12,4 mm	0,282 g	15°	išlūžusi	NL 112–21
20.2–I.	12,1 mm	0,141 g	290°	aplūžusi	NL 112–23
21.3–I.	13,1 mm	0,129 g	0°	pusė monetos	NL 112–22
22.4–I.	11,0 mm	0,066 g	155°	monetos dalis	NL 112–24
23.5–II.	13,8 mm	0,450 g	45°		NL 112–25
24.6–II.	13,0 mm	0,371 g	0°		NL 112–26
25.7–II.	13,2 mm	0,352 g	90°		NL 112–27
26.8–II.	13,1 mm	0,350 g	20°		NL 112–28
27.9–II.	13,6 mm	0,339 g	275°		NL 112–31
28.10–II.	13,0 mm	0,297 g	0°		NL 112–29
29.11–II.	12,4 mm	0,290 g	215°		NL 112–30
30.12–II.	13,2 mm	0,289 g	225°		NL 112–32
31.13–II.	13,8 mm	0,282 g	195°		NL 112–33
32.14–II.	14,4 mm	0,278 g	70°		NL 112–34
33.15–II.	12,0 mm	0,272 g	135°		NL 112–35
34.16–II.	14,3 mm	0,266 g	315°		NL 112–36

LDK. Jogaila. Denaras. ~1388–1392 m. Ø ~15–17 mm, p ~0,5 g

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
35.1–I/a.	17,3 mm	0,697 g	115°		NL 112–38
36.2–I/a.	15,5 mm	0,619 g	185°		NL 112–39
37.3–I/a.	15,? mm	0,158 g	220°	trys dalys	NL 112–37
38.4–I/b.	16,6 mm	0,634 g	250°		NL 112–40
39.5–I/b.	16,4 mm	0,582 g	15°		NL 112–41
40.6–I/b.	16,0 mm	0,409 g	105°		NL 112–42
41.7–I/c.	15,0 mm	0,626 g	215°		NL 112–43
42.8–I/d.	15,3 mm	0,478 g	160°		NL 112–44
43.9–I/e.	16,6 mm	0,440 g	90°		NL 112–45
44.10–II/a.	15,2 mm	0,613 g	225°		NL 112–46
45.11–II/a.	16,9 mm	0,589 g	80°		NL 112–47
46.12–II/b.	16,0 mm	0,693 g	270°		NL 112–48
47.13–III.	15,6 mm	0,500 g	70°		NL 112–49
48.14–IV.	15,2 mm	0,328 g	140°		NL 112–50

LDK. Vytautas. Denaras. ~1392–1396 m. Ø ~14,5–15,5 mm

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
49.1–I/a.	14,6 mm	0,908 g	195°		NL 112–51
50.2–I/a.	14,6 mm	0,451 g	200°	korodavusi	NL 112–52
51.3–I/a.	14,7 mm	0,314 g	215°	aplūžusi	NL 112–53
52.4–I/b.	15,5 mm	0,622 g	210°		NL 112–54

LDK. Vytautas. Denaras. ~1392–1396 m. Ø ~12,5–14,0 mm, p ~0,6 g

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
53.5-II/a1.	13,0 mm	0,576 g	225°		NL 112–55
54.6-II/a.	13,4 mm	0,367 g	225°		NL 112–56
55.7-II/a.	12,5 mm	0,333 g	185°	aplūžusi	NL 112–57
56.8-II/b.	13,3 mm	0,630 g	240°		NL 112–58
57.9-II/b.	13,5 mm	0,611 g	275°		NL 112–59
58.10-II/c.	14,2 mm	0,614 g	195°		NL 112–60
59.11-II/c.	13,6 mm	0,453 g	245°		NL 112–61
60.12-II/c.	12,8 mm	0,377 g	220°		NL 112–62
61.13-II/c.	12,8 mm	0,277 g	205°	aplūžusi, korodavusi	NL 112–63

LDK. Jogaila. Denaras. ~1386–1387 m. Ø ~14–15 mm

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
62.	13,9 mm	0,264 g	270°		NL 112–20

Čekija. Karolis I (1346–1378) arba Vaclovas IV (1378–1419). Grašis.

Eil. Nr.	Skersmuo	Masė	Ašių santykis	Būklė	Inv. Nr.
63.	8,5 mm	0,122 g		fragmentas	NL 112–64

SL 1231. Tir. 700. Užs. 2513

Išleido Lietuvos nacionalinis muziejus. Arsenalo g. 1, 2001 Vilnius
Spausdino UAB „Sapnų sala“. S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

2002 m. Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje surastas išskirtinis XIV a. pabaigos pinigų lobis, kurį sudarė pusė trišonio sidabro lydinio ir 63 monetos; dauguma jų – rečiausios pirmosios LDK monetos. Dėl unikalios sudėties bei unikalių monetų ši lobė galima laikyti vienu svarbiausių iš visų iki šiol Lietuvoje rastų lobių. Pirmą kartą vienoje vietoje surastos penkių LDK tipų monetos leido tiksliai nustatyti jas kaldinusiu valdovu vardus bei galimas kaldinimo datas. Tai padaryti buvo bandoma jau 200 metų, tačiau vienai ar kitai nuomonei pagrįsti pritrūkdavo įrodymų.

